هەرێمی کوردستان و ئەنجوومەنی هاریکاری کەنداوی عەرەب لە تەرازووی هێزدا … نوسینی : نجم الدین فارس حسن

پێشەکی :

بۆئەوەی بتوانین لە توانایی هێز و کاریگەریەکاني لەسەر ئاستی ناوخۆیی و نێو دەوڵەتی تێ بگەین دەبێت لە هەرسێ ڕووەکەوە واتە ناوخۆیی و ناوچەیی و نێودەوڵەتی شیکاری لەسەر توانایی یەکانی دەوڵەت بکەین لە هەرسێ ئاستەکەیدا . بەتایبەت بۆ ووڵاتانی ئەنجوومەنی هاریکاری کەنداوی عەرەب پێك هاتەکانی ناوخۆی ووڵات و توانا ئابووری و سیاسی و سەربازییەکانیان بزانین و لە ڕووي توانا مرۆیی یەکەیەوە و هەروەها لە ڕووی پێکهاتەی ئابووری بەرهەم هێنان و پێکهاتەی کۆمەڵایەتی لەلامان ڕوون و لەبەرچاو بێت . چەند بڕوا و بۆچوون و مەزهەبی جیاواز لەخۆی دەگرێت و هەروەها ئەو سیستەمەی دەوڵەتانی کەنداوی لەسەر بنیات نراوە تا ئاستێك ئاڵۆز و جێگای مشتومڕ و تێڕامانە ، بێ گومان توانا لۆجستیەکان و هێزە سەربازییەکانیان بەشێکی هەرە گرنگن لە دەستنیشان کردنیان لە تەرازووی هێزدا ، لە ئێستایی سیستەمی سیاسی و سەربازی و ئابووری دەوڵەتانی دنیادا و لە پێگە و بوونی بەناو یەك جەمسەری دنیا کە لە لایەکەوە و لە ناوەڕۆکیدا ناتوانین بڵێین تاك جەمسەری یە . ئەنجومەنی هاریکاری کەنداوی عەرەبی ناتوانێت جێگا و پێگەیەکی بەرچاو و کاریگەری هەبێت .

" کراوثمر ، وەکو یەکێك لە محافزەکارە نوێیەکان ، بەمجۆرەی خوارەوە گوزارشت لە جیهانبینینی ڕەوتەکەی خۆی سەبارەت بەم قۆناغە مێژووییەی کە لەگەڵ هەرەسهێنانی گەورەکەی یەکێتی سۆڤیەتدا دەستی پێکرد ، دەکات : " کۆتایی هەموو شتێك بوو ، کۆتایی کۆمۆنیزم ، کۆتایی سۆسیالیزم ، کۆتایی جەنگی سارد ، کۆتایی جەنگەکانی ئەوروپا بوو . بەڵام کۆتایی هەموو شتێك ، لە هەمان کات دا

سەرەتاشە ” 1 . هەڵبەتە (کراوثمر) هەڵەیە کە وا دەزانێ کۆتایی هەموو شتێکە . نە کۆتایی هەمو شتێکە و نە کۆتایی کۆمۆنیزمیشە ، بەڵکو کۆتایی جەنگی سارد بوو چونکە کۆتایی ئەو جەنگە کۆتایی هەموو شتێك نەبوو . بۆیە کۆتایی کۆمۆنیزم نیە ، چونکە کۆمۆنیزم لەناو ژیان و پەیوەندییەکانی خەڵکدا ، خۆبەخۆ گەشە دەکات ، سیستەمەکە خۆی زەمینەیەکە بۆ سەرهەڵدانی کۆمۆنیزم ، و هەلومەرجێك خۆش دەکات وەکو شێوازێکی لەبار بۆ ژیانی مرۆڤایەتی ، ڕاستە کە کۆتایی هەر شتێك لە هەمان کاتدا سەرەتایەکی نوێ دەهێنێتە ئاراوە . هەروەکو (میر شایمر) دەڵێت : ” هەموومان وا قەناعەتمان نی یە کە سیستەمی نێودەوڵەتی سەردەم وەصفی بکەین بە تاك جەمسەری و لە کرداریی بوونی دەست ڕۆیشتوویی ئەمریکادا”2 ئەو درێژە بە قسەکانی دەدات و دەڵێت ئەمە ناتوانین بڵێین یان هاوڕا نین لەگەڵ ئەوەدا کە بڵێین ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا زۆر بەهێزە لە ڕووی سەربازی یەوە و دەتوانێت باڵا دەستی بکێشێت بەسەر هەموو دەوڵەتانی تردا لەکاتی بوونی سیستەمێکی ئاوا لە جیهاندا . لە بەرئەوەی ناتوانێت ڕێگە بگرێت لە دروست بوون گەشەی هێز لە وڵاتانی تر لە جیهاندا ، لەگەڵ ئەوەی زلهێزەکە لە دنیادا ، بەڵام ناتوانین بڵێین کەچین و روسیا ناتوانن ڕووبەڕووی ئەمریکا ببنەوە .

” ئەوان لە هەموو لایەك زیاتر ئەوە دەزانن (ئەمریکا) لەو جیهانە فرە جەمسەرییەی کە دەرکەوتووە لەسەر ڕووی زەوی هەڕەشە لە باڵادەستی تەواویان دەکات لەئیستادا هێزی چین دەبێتە زۆرترین مەترسی بۆیان لەساڵانی داهاتوودا لەبەرئەوە چین دەوڵەتێك دەبێت کە زۆرترین حسابی بۆ بکرێت لە پێش هەر هێزێکی تری جیهانەوە تەنانەت لە پێش ئەوروپاشدا کە بەرەو یەکگرتن دەڕوات”3، هەروەها ئەمەش سەردەکێشێت بۆ ” لەجیهاندا کە فرە جەمسەرە بەبێ شك چین بووەتە یەکەم هێزی گشتگیر ، هەتا لە پێش ئەوروپادا کە هەنگاوی بەرەو یەکبوون ناوە ئەمەش دژ بە هەلومەرجی ئیستای ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکایە کە وەك تاکە هێزی گەورەی جیهانە”4 ، نزیکترین ڕووداو و سەلماندنی ئەو ڕاستییە دەوور و کاریگەری روسیایە لە کێشەی سووریا و وە لە نزیکترین کاتیشدا دەوورو و کاریگەری لەسەر قرم و پەیوەست کردنی بە وولاتی روسیاوە و کردنی بە یەکێك لە ناوچە فیدرالییەکانی تری رووسیا ، سەرەڕای هەموو ئەو هەڕەشانەی گەمارۆیی ئابووری و دبلوماسی و هەڵپەساردنی لە کۆبوونەوەی هەشت دەوڵەتە ئابووری یەکەی دنیا ، بەڵام روسیا و چین کایگەریان لەسەر ئابووری ئەوروپا و جیهان هەیە لە ڕووی

هەناردەکردنی نەوت و غاز و هەروەها دانەوێڵە وەکو گەنم و پیشەسازی و سەربازی یەوە کاریگەری لەسەر نرخی جیهانی کاڵا بەرهەم هاتووەکان دادەنێت . هەروەها رووسیا لە ڕووی سەربازی یەوە بەهێزە و توانیوویەتی ئەو سیستەمە موشەکی یە کە ئەمریکا هەیەتی لە ووڵاتانی دەوروبەری روسیا دایمەزراندووە روسیا سیحری توانا و کاریگەریەکانی لەسەر خۆی نەهێشتووە بە دروست کردنی موشەکی بەرگری و هێرش کردن (S 300) وە هەروەها (S 400) توانای لێدانی ئامانجەکانی هەیە لە فضادا (لە بۆشاییدا) ، هەروەها رووسیا کاریگەری هەیە لە ئاستی سیاسەتی نێودەوڵەتیدا ، بەئەوەی چارەسەری کێشەی سیاسی و سەربازی ووڵاتان بکرێت ناتوانن دەستی رووسیای لێ دەربهێنن هەروەها زلهێزە ئابووری یەکانی دنیا خۆشیان دانی پێدا دەنێن ." سەبارەت بە رووسیای سەردەمی پۆتین ، لەگەڵ ڕێڕەوی سیستەمی تاك جەمسەریدا ناڕوات ، (خەلیل زادە) پێی وایە کە دەبێ لە لایەکەوە ئەم خولیا و کەڵکەڵەیە کۆنترۆڵ بکرێ و لەلایەکی ترەوە لە هەندێ دۆز و مەسەلەی نێو دەوڵەتی دا (پوتین) شەریك بکرێت بەئەوەی هەندێ لە زێدە کەڵکەڵانەی خۆی بەتاڵ بکاتەوە ، بەڵام دەبێ چاودێری ئەمریکاشی لەسەر بێ ".

" ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لەسەرەتی کار بە تەحجیمی عەماری چەکی ئەتۆمی رووسیا بکرێت و سنوورێکی بۆ دابنرێت ، سنوور بۆ ڕیفۆرمی ناوخۆی سوپایی رووسی دابنرێت و لەبواری بڵاوبوونەوەی چەکی ئەتۆمی و هەر جۆرە چەکێکی دیکەی کۆمەڵکوژدا هیچ دەرفەت و ڕۆڵێك بە رووسیا نەهێڵرێت " . 5
دیارە چەکی ئەتۆمی کۆسپێکی یەجگار گرینگ و ئاڵۆزە لەبەردەم سیستەمی تاك جەمسەریدا . جا روسیا چونکە خاوەنی چەکی ئەتۆمیە و بە هەزاران کڵاوەی ئەتۆمی هەیە ، بۆیە لە ستراتیژی سیاسی و سەربازی ئەمریکادا حیسابی ووردی بۆ دەکرێت و تا ئەو کۆسپە تەخت نەکات ، خەونی تاك جەمسەریەکەی نایەتەدی ، ئەمەش ململانێیەکی پڕ خەتەرە و بەهۆی ئەو چەکەشەوەیە کە رووسیا لە سیستەمی نێودەوڵەتی ئەمڕۆدا سەنگێکی حاشا هەڵنەگری هەیە و ئەمریکاش زۆر پێی پەست و نیگەرانە .
لەبەرئەوە ئەو بڕوا و بۆچوونانەی ئەوانم لە سەرەوە باس کرد ، چونکە بڕوام نی یە بەوەی کە سیستەمی نێو دەوڵەتی ئێستا تاك جەمسەری بێت بە مانا فۆرمی یەکەی .
لێرەوە دەمەوێت بەپێی چەند قوتابخانەیەکی شیتەڵکاری و تێوری سیاسەتی نێودەوڵەتی باس و خواسەکان لەسەر تەرازووی هێز و شوێن و پێگەی دەولەتانی ئەنجوومەنی هاریکاری کەنداوی عەرەبی لە تەرازووی

هێزدا شیتەڵ بکەم .
با ئەوەشمان لەبیر نەچێت سەرەتایەکی فەرمی بۆ باس و خواس لەسەر تەرازووی هێــز لەدوای کۆنگــرەی ڤییەنــای ســاڵی (1815 ز) یەوە ســەرچاوەی گرتــووە و گۆڕانکــاری گەورە بــووە لە سیاســەتی نێــو دەوڵەتیدا لەسەر ئاستی جیهان و دەرەوەی کیشوەری ئەوروپا هەروەکو (محمد سید سلیم) دەڵێت : ” گرنگترین ڕووداو ڕووخانی هەردوو ئیمپراتۆریەتی ئیسپانی و پرتوغالی بوو لە ئەمریکای لاتیندا ، وە گۆڕانەوەی تەرازووی هێزی ئەوروپا بوو وە دەرکەوتنی سەرەتا یەکەم دامەزراوەی نێو دەوڵەتی سەردەم بوو ، ئەمەش بەزیادەی کۆمەڵێك کرداری سیاسی نێودەوڵەتی ، وەکو ئەزمەی ئیمبراتۆریەتی عوسمانی و سەرەتایی فراوان بوونی داگیرکاری نوێ “6 .

ئەم کۆنگرەیەش نەخشەی بناغەیی تەرازووی هێزی کێشا لە ئەوروپا هەتا ڕوودانی جەنگی قرم لە ساڵی(1853) دا .
نامەوێت درێژە بەو پێشەکی یە بدەم لە ناوەڕۆکی لە توێژینەوەکەدا ئەوە زیاتر ڕوون دەکەینەوە کە تەرازووی هێز زیاتر پێویستی بە چی هەیە ؟ و چۆن کاریگەری دروست دەکات لەسەر هێزەکانی تر ؟ پێویستە ئەوە بە خوێنەر ئاشکرا بێت بۆ ئەم توێژینەوەیە هەردوو (مێنهەجی شیتەڵکاری سیستەم و مێنهەجی بەراوردکاری)م بەکار هێناوە ، یەکەمیان بۆ شیتەڵکاری سیستەمی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئابوری و سەربازی دەوڵەتانی ئەنجومەنی هاریکاری کەنداوی عەرەبی بەکارهێناوە . هەروەها مێنهەجی بەراوردکاریم بەکارهێناوە لە بەراوردکردنی هێزەکانی ئەو ئەنجوومەنە ، لەگەڵ هێزە ناوچەیی و نێودەوڵەتی یەکان ، کە هەردوو مێنهەجەکە گرنگی خۆیان هەبووە بۆ ئەم توێژینەوەیە بۆیە بەکارم هێناون .

لە زانستی سیاسەتی نێودەوڵەتی و پەیوەندی نێودەوڵەتیدا ، یەکێك لەلایەنە گرنگەکان و توێژینەوە و تێڕوانینەکانی سەدەی بیست و ئێستاشی لەگەڵدا بێت باس و شیتەڵ کاری سیاسەتی تەرازووی هێز لەسەر ئاستی گۆڕەپانی سیاسی و ئابووری و سەربازی لە جیهاندایە . کێشە و ململانەی ناوچەیی و نێودەوڵەتی بووەتە هۆی ئەوەی چەندین کتێب و لێکۆڵینەوەی ورد و پڕ لە کێشمەکێشی فکری و ئایدۆلۆجی لەسەر ئەنجام بدرێت و لە شیکاریەکاندا دەستی بۆ ببرێت . بەبڕوای من تەرازووی هێز هەندێك جار لەڕێگەی توانایی سەربازییەوە جێ بەجێ دەکرێت و هەندێك جاریش ئابووری و کۆمەڵایەتی و کەلتوری و ڕۆشنبیری و زانستی کاریگەری ڕاستەوخۆی لەسەر تەرازووی هێز دەبێت و سەرچاوە دەبێت بۆ بەرامبەرکێ و ململانێ ی یەکتری ، بۆ ئەوەی

بگاتە ئاستی بەرپابوونی جەنگ هەروەکو ئەوەی لەسەردەمی جەنگی سارددا بەخۆیەوە بینی و لەسەر ئاستی سیاسەتی نێودەوڵەتی دوو جەمسەری لە جیهاندا ئەرك و فرمانێکی جیاوازی هەبوو لەچاو سەردەمی جەمسەرە جیاوازەکاندا . تەرازووی هێز لە بوونی بنیاتی نێودەوڵەتی فرە جەمسەری دا جیاوازە لە دوو جەمسەری و یان تاك جەمسەریدا چونکە بەپێی سیستەمی نێودەوڵەتی جەمسەرەکان ئاستی پەیوەندی نێودەوڵەتی و سیاسەتی نێودەوڵەتیش گۆڕانکاری بەسەردا دێت .

دوو جەمسەری تا ئاستێك لە هەردوو جۆرەکەی تری جەمسەرگیری لەسەر ئاستی پەیوەندی نێودەوڵەتی لە جیهاندا باشترە بەنسبەت هەندێك لە دەوڵەتانەوە ، چونکە لەوانەیە ببێتە چترێك یان لەژێر سایەیی جەمسەرەکیاندا تۆزێك دڵنیایی دروست بکات . بەجگە لەوەی کە خاوەنی جەمسەرەکە هەندێك ئەرکی زۆر گەورە دەخاتە سەر شانی هێزە هاوپەیمانەکانی . تەرازووی هێز هەندێك جار لە ڕێگەی هاوپەیمانی و هەندێك جار دەوڵەتان خۆیان بە تەنها دەبێتە جەمسەر و ڕابەرایەتی تاك جەمسەرییەکە دەکات ، هەروەها فرە جەمسەری و تاك جەمسەری زۆرترین کات لەسەر ئاستی نێودەوڵەتی و پەیوەندی سیاسی نێودەوڵەتی سیستەمێکی ئانارشیستیانە بەرهەم دەهێنێت . چونکە زۆرترین کات پەیمان نامە و یاسا نێودەوڵەتییەکانی تیادا جێبەجێ ناکرێت و گوێی پێ نادرێت خۆی بە تەنها لە ڕێگەی هێزەوە بڕیار و یاسا نێودەوڵەتییەکان پێشێل دەکات و ئاراستەی سیاسەتی خۆی بالادەست دەکات . لێرەدا هەندێك پێناسە و تێڕوانین لەبارەی ئامانج و سیاسەتی تەرازووی هێز لەسەر ئاستی جیهان و ناوچەکە دەخەینە بەرچاو و بە شرۆڤەیی باسەکەی خۆمان سوودیان لێ وەردەگرین .
" سەر ئەوی تردا ، و لەلایەنی گریمانەوە (فرضیات) ئەو دەربڕینەیە کە دەربڕی سبەکارهێنانی ئەم واتایەی تەرازووی هێز بە ڕێگەیەکی بابەتیانە یان پیاداهەڵدانە لەسەر دابەش بوونی هێز لەنێوان دەوڵەتان بەشێوەیکی یەکسان یا نا یەکسان ، وە ئەمەش دەلالەت لەو حاڵەتە دەکات کە هیچ دەوڵەتێك سەرکەوتوو نی یە بەیاسەتێکی تەرویجی یە بە یەکسانی هێز ، وە ئەمەش ڕائەوەستێت لەسەر ئەوەی ئەم گریمانە کە تەرازووی نەبوو کارێکی مەترسیدارە "
. 7

ئەم پێناسە و ڕوون کردنەوەیە هەندێك دەلالەت و گریمانەی جۆراوجۆری لەخۆ گرتووە و جۆرێك شیکاری یانەی فکری و فەلسەفیانەی لەخۆ گرتووە کە کەمتر جیاوازی هەیە لەگەڵ پێناسەکانی تردا و بەڵکو ئەتوانین بڵێین هەتا ئاستێکی زۆر زۆر لەگەڵ پێناسەکانی تردا

جیاوازی نییە . نوورەسەکان و بیرمەندەکانی جیاواز لە یەکتری و زۆر نزیك لە یەکتری پێناسە و تێڕوانینیان بۆ تەرازووی هێز هەیە، بەڵام ناتوانین بڵێین یەك جیهان بینیان هەیە ، هەروەها ناتوانرێت بڵێین یەك پێناسەشیان هەیە . لەلایەکی ترەوە تەرازوی هێز تێورییەکە لەسەر ئەوە ڕادەوەستێت و هەڵدەستێت بە شیکردنەوەی سیاسەتی دەوڵەتان و هاوپەیمانێتی یەکانیان لە حاڵەتێکیدا کە تیایدا یەکسان بن لە هێزی سەربازیاندا ئەو توانایەش لەهێز ئەگەر سەربازی یان ئابووری یان کەلتوری بێت سەر ناکێشێت بۆ ڕوودانی مل ملانێی سەربازی .

سەرباری ئەم تێڕوانینانە کە چەندین نووسەری بەناوبانگی ئەو بوارە هەیە کە شیکارییان کردووە و دید و بۆچوونی خۆیان بڵاوکردۆتەوە لەدواتردا بە ووردتر دەیانبەستمەوە بە ڕەوشی هێز لە ناوچەی ووڵاتانی ئەنجوومەنی هاریکاری کەنداوی عەرەبیدا .

تێوورەکانی تەرازووی هێزەکان ، یەکێکە لە رەکیزەکان و بناغەیەکی بنەڕەتی تێوری واقعی کلاسیکی یەکانە لە تێڕوانین و شیکردنەوەکانیان لەسەر ئاستی سیاسەتی نێودەوڵەتی و پەیوەندی یە نێودەوڵەتیەکان بەکاریدەهێنن . هەروەها هەوڵێکیانە بۆ ڕوون کردنەوە و دامەزراندنی شێوەی هاوپەیمانێتیەکانیان ، هەروەها تێڕوانینێکە بۆ ئایدیای ئانارشیستیانەی پەیوەندییە نێودەوڵەتیەکان و تێوری واقیعە نوێکان دایانمەزراندووە .

لێرەوە نامەوێت زیاتر لەسەر پێناسەکان بدوێین ، چونکە لە شیکردنەوەکانی ترردا دەچینە سەر تێورەکانی تر بۆ شیکردنەوەی توانا و هێزی ئەنجوومەنی هاریکاری کەنداوی عەرەبی بەکارم هێناون ، هەروەها چەند دەتوانن ڕۆڵ و کاریگەریان هەبێت ؟ یان بە جۆرێکی تر ڕۆڵ گێڕی بکەن و بەشێك و لایەنێکی تەرازووی هێز بن لە ناوچەکەیان و لەسەر ئاستی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و کۆمەڵگای نێودەوڵەتیدا .

شیکردنەوەی پرسێکی لەوجۆرە و باس و توێژینەوەی زانستییانە لە توانایی یەکانی ئەنجوومەنی هاریکاری کەنداوی عەرەبی پێویستە تواناییە ناوخۆییەکان و هەروەها پەیوەندییەکانیان لەسەر ئاستی ناوچەیی و ئاستی نێودەوڵەتیش دەست نیشان بکەین ، توانایی هێز و کاریگەری لەڕووی ئەرێنی و نەرێنی لەسەر هێزی ناوچەکە و جیهان بخرێتە ڕوو .

لە کۆنگرەی دوحەی ساڵی (2004) دا کە پەیوەست بوو بە چۆنێتی گەشەپێدانی پەیوەندیی کەنداو و هاوپەیمانی ناتۆ هاوکارییەك بێت ڕۆڵ بگێڕێت لە ئاسایش و ئارامی ناوچەی کەنداودا . ئەوکات (

عبدالرحمن العطیە) کە سکرتێری گشتی ئەنجوومەنی هاریکاری د□و□تانی کەنداوی عەرەبی بوو سێ دوور ڕوونی (بعد) دیاری کرد کە سەرچاوەن لە دروست کردنی ئاسایشی کەنداودا ئەویش لایەنی ناوخۆی ووڵاتانی کەنداو هەروەها لایەنی پەیوەندی هەرێمایەتی و سیاسەت و سیستەمی نێود□و□تی و پەیوەندییەکانی . وە هەروەها ئەو مەودا زۆر ترسناکەشی دیاری کردووە کە خۆی لە توانا و هێزی سەربازیدا دەبینێتەوە کە خۆی لە کەمی توانای مرۆیدا دەردەکەوێت . *

بە بۆچوونی من سعودیە ، لە ڕوی سەربازیشەوە ، ئەگەرچی پارەیەکی یەجگار زۆر لەو مەیدانەشدا خەرج دەکات ، هەر لە ئاستی ئێراندا نیە ، چونکە لە ڕووی توانایی و ڕێژەی مرۆیی یەوە هاوتا و ئاستی نیە و ئەمەش لایەنێکی گرنگە لەڕووی بەرقەرار کردنی توانا و هێزی سەربازییەوە .

” بەگوێرەی ئەو گرێبەستەی کە بایی شەست ملیار دۆلارە ، کە ئەمە گەورەترین گرێبەستە لە مێژووی گرێبەستی سوپایی دا لە سەرانسەری دنیا ، جا بەگوێرەی ئەو گرێبەستە عەرەبستانی سعودی هەشتا و چوارفڕۆکەی (F.15) و نۆژەنکردنەوەی هەفتا فڕۆکەی ش□رقانی دیکە و هەفتا هەلیکۆپتەری ئەپاچی و سەدوهەفتاودوو هەلیکۆپتەری جۆری (بلاك هۆکس) و شەست و سێ فڕۆکەی جۆری (لیتل بێردس) وەردەگرێت . شایەنی باسە کە عەرەبستانی سعودی گەورەترین کڕیاری تەکنۆلۆژیای سوپایی ئەمریکا بووە لە نێوان ساڵانی (2005 – 2010) دا . بۆ زانیاری زیاتر بڕوانە سەرچاوەی ئەلیکترۆنی تۆڕی هەواڵی ئەوروپایی (www.Euronews.net) لە (14/9/2010) بەشی عەرەبی “. 8

ڕاستە ئەمە چەکێکی یەجگار زۆرە ، بەڵام لە هەنبەر موشەکی (S-300) ی روسیدا ، کە ئێران لە رووسیای دەکڕێت ، نە لە ڕووی بەرگریەوە و نە لە ڕووی هێرشبەریەوە ناکاتە چەکی ستراتیژی ، بۆیە ئەو گرێبەستە بە قازانجی ئەمریکایە و پارەکێشانەوەیە لە عەرەبستانی سعودی . “چونکە ئەو گرێبەستە لە هەمان کاتدا دوو مەبەست و ئامانجی هەیە . ئامانجی یەکەمی بریتیە لە پتەوکردنی توانا بەرگرییەکانی عەرەبستانی سعودی تا بتوانێ ئاسایش و بەرگری کەنداو لە هەڕەشە گریمانییەکانی ئێران بپارێزێت ، کە ئەمە لە خزمەتی بەرژەوەندی ئەمریکاشە (زامنی هەناردەکردنی نەوتە بۆ بازاڕەکانی جیهان) . ئامانجی دووەم ئەوەیە کە ئابوری ئەمریکی لەسایەی قەیرانە داراییە جیهانیی□کاندا ، دەبوژێتەوە . سەرۆك (ئۆباما) د□رбارەی ئەم گرێبەستە باسی لەوە کردووە کە ئەم گرێبەستە پەنجاوحەوت هەزار دەرفەتی کار ، لە ماوەی چوار ساڵدا بۆ ئەمریکاییەکان دەڕەخسێنێ .

شایانی باسە دەسەڵاتی سیاسی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا ، بەمە پەیوەندییەکی ڕاستەوانە

(گردی) لەگەڵ ئاستی گشتی کۆمەکە دەرەکیەکاندا پەیدا دەکات ” 9 . دیارە ئەمریکا لەو جۆرە سەوا و مام□□ی□دا ، لە خەمی سوود و قازانجی خۆیدایە ، چونکە سوور دەزانێت ئەو گرێبەستە سەربازیە ئەوە نیە کە بە تەواوەتی توانای بەرگری عەرەبستانی سعودی دابین و زامن بکات ، چونکە ئێرانیش دەسەوئەژنۆ دانەنیشتووە ، جگە لە بەرهەمهێنانی خۆماڵی چەك ، هەستیارترین چەکی رووسیش دەکڕێت . لەسەر ئاستی ناوخۆیی ئەو ووڵاتانە دەبێت لە پێکهاتەی ئابووری و سیاسی و کۆمەڵایەتی یەکانیان بڕوانین کە پێك هاتەیەکی پاشایەتی خێڵەکی یە و سیست□م□کەیان بە پلەیەك ناڕوونە (تا ئاستێك سیستەمێکی پاتریارکیە) نەیانتوانیوە ڕابردوویی□کی زۆر کۆنی خۆیان تێپەڕێنن ، پێك هاتەیەکی کۆنە لە نوێدا . هەروەها ئابوورییەکەیان کاریگەری تەواوی نەکردووەتە سەر بیرکردنەوەیان لە ئاستی پەیوەندی ناوخۆیی و ناوچەییدا کەم کاریگەرن ، سیستەمە سیاسیەکەشیان ، بێجگە لەو پێکهاتە مەزهەبی یە پڕ کێشە و جیاوازانەی کە لە چەندین ووڵاتیاندا هەیە و لە ئیستادا بوووەتە بەشێك لە کێشە ناوخۆییەکانیان و هەروەها لەسەر ئاستی نێودەوڵەتی و ناوچەیی ئارامی ناوخۆییانی خستووەتە مەترسی یەوە ، چونکە ئان و ساتی تەقینەوەی باررووتی کێشەی مەزهەبی نێوانیان مەترسییەکە لەسەریان و لە پێشیاندایە ، ڕوودانی توون و تیژی زیاتر و لێك هەڵپچڕانیان لە یەکتری لێ دەکەوێتەوە ، ئەمە لەلایەك و لەلایەکی تریشەوە ئاستی توانایی ئابووریيان و سەرچاوەکانیان کەمتر پیشەسازییە و وەکو دەوڵەتانێکی بەرهەم هێنی نەوت و غاز و دەوڵەتانی ملکانە سێنن و کەمتر پەنایان بردووەتە بەر بەرهەم هێنانی کەل و پەل و پێویستی یە ڕۆژانەییەکانیان ، هەروەها نەیان توانیوە ئابوورییەکی تۆکمە دروست بکەن و ژێر خانێکی تۆکمە بێت ، بۆ لەسەر پێ وەستانی خۆیان و ئاسایشی نەتەوەییان پارێزراو بکات ، هەر شتێك ڕووبەڕوویان دەبێتەوە لە ڕووی سیاسی و ئابووری یەوە بتوانن خۆیانی لێ بپارێزن و بەرگری لە خۆیانی پێ بکەن . ئەوەیان بۆ جێ بەجێ نەکراوە و یان نەیانکردووە . پێویستی ووڵاتانی کەنداو لەڕوویی مواردی مرۆڤی یەوە و هەروەها ئاو و خواردنی سەرەکی دانەوێڵە و پێداویستی یە خۆراکی یە سەرەکییەکانی خۆیان پڕبکەنەوە و چاو لە دەستی دەرەکی نەبن . کاریگەری سیاسەتی دەرەکی یان لەسەر نەبێت ل□□□ووی ئابووری و سیاسی و سەربازی یەوە . هەر ل□ بەرئەوەی ل□□□ووی سەربازی و توانا لۆجستیەکانیانەوە ناتوانن ببنە لایەنێك لە لایەنەکانی تەرازووی هێز

لە ناوچەکەدا . ئەمە بێجگە لەوەی کە لە ڕووی ناوچەییشەوە هەروەکو (مصطفی علوی سیف) دەڵێت : ” سەرکەوتنی هەر سیستەمێکی ئاسایشی ناوچەیی نێودەوڵەتی بۆ ئاسایش لە کەنداو دا پێویستی بەوەیە کە ئەو منظومەیە هەستێت بە سازانی (توافق) ئەوە بگرێتەوە کە هەموو دەوڵەتانی ناوچەکە لەخۆ بگرێت ، لەگەڵیدا ئێران و عێراق و یەمەن ، یان بەلایەنی کەمەوە هەموو دەوڵەتانی ئەنجوومەنی هاریکاری دەوڵەتانی کەنداوی عەرەبی لەخۆ بگرێت ” 10 .

بەپێی ئەم تێڕوانینەی (مصطفی علـوی سـیف) بێـت ، ئەنجـوومەنی هاریکاری کەنداوی عەرەبی وەك پارسەنگی هێز لە ناوچەکەدا نایەتە هەژمارکردن و کاریگەری ئەوتۆیان لەسەر ڕەووتی سیاسی و سەربازی هەبێت لە ناوچەکەدا سەرەڕای هەندێ دەست تێوەردانیان لە هەندێك ووڵاتانی ناوچەکە وهەروەها هەروەکو ئەوەی لە بەهاری عەرەبیشدا کە بەرهەمەکەی بۆ خۆیـــان نەبـــوو . لەبەرئەوەی لە ڕووی پەیوەنـــدی ناوچەیی یەوە و هەتا بوونی دەوڵەتانێك لەسەر ئاستی ئەنجوومەنەکەش و هەروەها لەبەرئەوەی سیستەمەکانیان دیموکراسی نین و عەقڵیەتی پاشایەتی ناتوانێت عەقڵیەتی هاوپەیمانی و هاوسۆزی و هاوکاری بێت لەگەڵ ووڵاتانی تردا . ئەمەش عەقڵیەتی خەسپێنی بە قەید و شەرتی بیرکـردنەوەی ئەوانە کە زیـاتر لەگەڵ تـاك ڕەویـدا دەگـونجیت نەك لەگەڵ هاوپەیمانی بێجگە لەوەی کە هاوپەیمانی خەسپاندنی تێدایە بەڵام شێوەیەکی تری پەیوەندی تێدا پرۆسیس دەکرێت . هەروەها بوونی عێراقێکی جیاواز لە ڕووی دەسەڵات و سیستەم و ئایدۆلۆجیای دەوڵەت ، جیاوازی و بەرژەوەندی مذهبی و سیاسی و ئابووری خۆی هەیە لە ناوچەکەدا . لە لایەکی تریش دەوڵەتی یەمەن کە لە ناوخۆی خۆیدا بەشـــی بـــاشوور و بـــاکوورەکەی جیـــاوازی ئایـــدۆلۆجی و سیاســـی و کۆمەڵایەتیشیـــان هەیە ، بێجگە لەو کێشەیەی کە دەرگیـــری بـــووە لە ڕووی مذهبیشەوە بزوتنەوەی حوسی یەکان و جەنگە چەکداریەکەیان کە ئیستا کێشەی توند و تیژی و کوشتاری جۆراوجۆریشی لە دەکەوێتەوە سەرباری هەموو ئەمانەش سیستەمی حوکم ڕانی لە دەوڵەتی یەمەندا جیاوازە لە سیستەمی حوکم ڕانی لە ووڵاتانی ئەنجوومەنی هاریکاری کەنداودا .

“پشتیوانی ئێران لە ڕیکخراوانی تیرۆریستی لەبەرە جۆراوجۆرەکانی وەکـو (لوبنـــان ، غەزە ، نـــاوچەی یەهـــودا و سـامیرە ، عێـــراق و شوێنانی دیکە) سەرچاوەیەکی دیکەی ئەو مەترسیەیە کە پێویستە لە هەردوو لایەنـــی ئەمنـــی و سیاســـیشەوە بەرپەرچ بـــدرێتەوە ، لەدوای هەڵگیرســـانی شەڕی (2003)ی عێـــراقەوە ، ئەمریکـــا و بەریتانـــا و

وڵاتانی دیکە زیاتر پەیان بەم رەهەندەی مەترسی ئێرانی برد ، بەڵام گەلێك لە وڵاتانی دیکە وەکو پێویست ئەم کارەی ئێران بە هەند ناگرن ، چونکە بەهەند گرتن و بەهەند نەگرتنی ئەم کارەی ئێران وەستاوەتە سەر ڕێژەی ئەو مەترسیە ئێرانیە لەسەر بەرژەوەندی ئەو دەوڵەتانە .

وەزارەتی دەرەوەی ئیسرائیل ، لەڕێگەی بڕیاری ژمارە (1747) ی ئەنجوومەنی ئاسایشەوە کار بۆ ئەوە دەکات ئەم بابەتە بخاتە بەرنامەی کاری نێو دەوڵەتیەوە . ئەو بڕیاری (1747) یەکێك لە بەندەکانی قەدەغەکردنی ناردنی چەکە بۆ ئێران ” 11. هەروەها ئێرانیش ئیستا دەوور و کاریگەری خۆی هەیە بەپێی ئاست و پێگەیشتوویی سیاسی و ئابووری و سەربازی لە ناوچەکەدا بووەتە خاڵێکی نەگەتیقی سیاسی لە بەرامبەر ئاڕاستەی سیاسی و سەربازی کەنداو و ناوچەکەدا و زیاتر هەوڵ بۆ سەپاندنی توانا سیاسی و ئایدۆلۆجی یەکەی خۆی دەدات بەسەر ناوچەکەدا . هەموو ئەو فاکتەرانەی سەرەوە کە باسم کرد هەر هەموویان خاڵی نەگەتیقی دروست بوونی هێز و توانایە کە ئەنجوومەنی کەنداو بتوانێت دەوور و کاریگەری هەبێت بەسەر ناوچەکەدا ، وە لە لایەکی ترەوە پەیوەندییە نێودەوڵەتیەکان و سیاسەتی ئەمریکا و حلفی ناتۆ ، لەلایەك وەك (مصطفی علوی سیف) باسی کردووە ” پەیوەندی دوو قۆڵی لە نێوان ناتۆ و هەریەك لە بحرین و کویت و قگر و ئیماراتی عەرەبی یەکگرتوو ، هۆیەکە بۆ ئەوەی کە دەوڵەتانی ئەنجوومەنی کەنداوی عەرەبی هەست بە دڵەڕاوکێ بکەن و .... ” 12 . ئەمە لە ئاستی پەیوەندی ناوچەیی و نێودەوڵەتی و هەروەها لەلایەکی ترەوە لەبەرئەوەی زۆرترین بڕی نەوت لە جیهاندا لەم ناوچەیەدایە وە ئەمەش ناکرێت ئەم هێزانە لە ناوچەکە وەکو هێزێك دەربکەوێت و بیانەوێت لەو ڕێگەیەوە بەرامبەر بە ووڵاتانی زل هێز و پیشەسازی دنیا بتوانن کاریگەری لەسەر بەشێکی کەمیش بێت دابنێن بۆئەوەی نەتوانن ئەو ڕۆڵە ببینن ، ئەمریکا دەیەوێت ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ لەڕێگەی هاوپەیمانییەوە ئامادەیی خۆی بسەپێنێ لە ناوچەکەدا ، بەتایبەت ئەمریکا دەیەوێت ئەو ڕۆڵە ببینێت کە لە ئیستادا وەك یەك جەمسەر دەبینرێت لە ڕووکاری دەرەوەیدا بەڵام بە کردەو□ ف□رج□مسەری یە بە شێوەیەکی ناڕاستەوخۆ.

ئەمریکا لەم ناوچەیەدا بەتایبەت و لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا بەرژەوەندی تایبەتی و سیاسی و ئابووری هەیە .

“ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا سێ بەرژەوەندی ستراتیژی هەیە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا ، یەکەم:- پابەندبوونی بەردەوامی بە هەڵئینجان و ناردنی نەوت و غاز لە کەنداودا بۆ جیهان ،

لەبەرئەوەی هەر ڕێگری کردنێك لە ناردنی ووزە لە کەنداودا ئەبێتە
هۆی بەرزبوونەوەی نرخی نەوت لە جیهاندا ئەمەش کارێکی خراپ دەکاتە
سەر ناتۆ و ئابووری جیهانی . دووەم:- خواستی ئەمریکا لە پەشیمان
کردنەوەی ووڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست لە گەشە پێدانی چەکی کۆکوژ
و تێکشکێنەر و بەشێوەیەکی تایبەت تر چەکی ئەتۆمی ، وە لەم ڕووەوە
ئەمریکا وایدەبینێت کە ڕێگری بکات لە ئیسرائیل لە گەشەپێدانی
بۆمبی ئەتۆمی . سێیەم:- هەروەها خواستی ئەوەشی هەیە ئاستێك بۆ
تووند و تیژی دابنێت کە چوارچێوەیەکی تیرۆریستیانەی بەخۆوە گرێ
داوە لە ناوچەکەدا “13 ، هەروەها بۆ جێبەجێ کردنی ئەم
بەرژەوەندییە کە (هاوڕێی بەردەوامی نی یە ، بەرژەوەندی
بەردەوامی هەیە) پێویستی بەوە هەیە پارێزگاری لە تەرازووی هێز
بکات لە ناوچەکە ، ئەویش تاك ڕەوی سیاسیانە و سەربازییانەی
خۆیەتی لە ناوچەکەدا و هەروەها بوون و بڵاوەپێکردنی هێزە
سەربازییەکان و دانانی بنکەی سەربازی لە ناوچەی کەنداودا لەپێناو
ڕێگە گرتن لە هەر هەژموونی هێزێکی گەورەی دەرەوەی ئەنجوومەنی
هاریکاری دوورگەی عەرەبی کە چاوی ب□ی□ب□ت لە ناوچەی زۆر و زەبەندی
ووزەی جیهان بەم هۆیەوە دەیەوێت هیچ هێزێك نەتوانێت کاریگەری
لەسەر سیاسەت و ئامانجی ئابووری و سەربازی ئەمریکا دابنێت لە
ناوچەکەدا . “سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکی پابەندی هیچ پرەنسیپ و
ستراتیژ و تاکتیکێکی دیاری کراو نیە ، بەڵکو بە هەموو ئەو
ڕەهەندانەیەوە ، بەگوێرەی پێگەی بابەتەکە لە مەیدانی نێودەوڵەتی
دا ، بەگوێرەی زروفی (هەلومەرجی واقیعی) بابەتەکە و بەپێی ئەو
ساتە مێژویی و سیاسی و بەپێی پلان و ستراتیژی بەرژەوەندی خۆی کە
تیایەتی ، سیاسەتی ئابووری و سەربازی دادەڕێژێ و پیادەی دەکات .
کەواتە بەو پێودانگە دەتوانرێ بگوترێ کە واقیعیەت ، مانای
ئەخلاقیەت ناگەیەنێ ، بەڵکو ڕێك پێچەوانەکەیەتی ، هەروەها مانای
نەرم و نیانیش ناگەیەنێ ، بەڵکو زەبر و زەنگ دەگەیەنێ ، بەڵام
مانای ڕیسك نەکردن دەگەیەنێ ، واقیعیەت ئەوەیە چۆن ئامانجی خۆت
بەدی دێنی ، ئیدی بە هەر ڕێگا و لە هەر ڕێگایەکەوە بێ”14 .
خواستی خۆی زاڵ بکات بەسەر هەناردەکردن و نەکردنی نەوت بۆ
دەرەوەی کەنداو و بازاڕەکانی جیهان بەو شێوەیەی کە خۆی بە باشی
دەزانێت ، بۆئەوەی کار لەسەر نرخی نەوت نەکات لە بازاڕی جیهانی
نەوتدا هەروەها هێزە نەیارەکانی لەسەرئاستی نێودوڵەتی پێ سزا
بدات وەکو دابەزینی نرخی نەوت لە ئیستای جیهان .. ئەمریکا لە کۆن
و لە ئیستاشدا ، “بەگوێرەی بۆچوونی (جوزیف نای) مامۆستای
پەیوەندیە نێودەوڵەتیەکان لە زانکۆی هارفارد ، بەپێی زروف و
هەلومەرجی دیاردە و ڕووداوەکان ، پەنای وەبەر هێزی نەرم ، هێزی

ڕەق و هێزی زیرەك بردووە . هێزی نەرم : بریتی یە لە بەكارهێنانی دبلوماسیەت و ئیغرائات و ڕازی کردن و سزای ئابووری و جوان نواندنی کەلتوور و بەها ئەمریکیەکان . هێزی ڕەق : بریتی یە لە بەكارهێنانی هێزی سوپایی و هەواڵگری (ئۆپەراسیۆنی تایبەتی) . هێزی زیرەك : بەگوێرەی بەچوونی (نای) بریتی یە لە تێکەڵکردنی هەردوو هێزی نەرم و ڕەق ، بە هەم ئاهەنگی لە ڕای دروستکردنی هێزێکی گوشاری ئەوتۆ کە هەردوو لایەنی ترساندن و تەماح وەبەرخستن لەخۆی بگرێت لە پێناوی وەدی هاتنی ئامانجەکانی سیاسەتی دەرەوە ، لە بار و دۆخێکی نێودەوڵەتی د یاریکراودا" [15].

لەلایەکی ترەوە بوونی هێزە سەربازییەکانی لە ناوچەکە و بەتایبەتی لە کەنداوی عەرەبی دا لە پێناوی ئەوەی بتوانێت هێز و توانایەکان و سەرەڕۆییەکانی و باڵا دەستی ئێران لە ناوچەکەدا سنووردار بکات . بوونی هێزی سەربازی ئەمریکا و هاوپەیمانەکانی لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و بەتایبەتی لە چەند وڵاتێکی ئەندامی ئەنجوومەنی هاریکاری کەنداوی عەرەبی واتایی لەدەست دانی تەرازووی هێزە لەلایەن ئەو ئەنجوومەنەوە لە بەرامبەر هێزەکانی دەرەوەی خۆیدا ، وادێتە بەرچاو بەشێوەیەکی حاشا هەڵنەگر ئەم ناوچانە لە سەردەمەکانی فرەجەمسەری و دوو جەمسەری و هەروەها یەك جەمسەریدا هیچ وەختێك نەیان توانیبێت هێزی فشار و هاوتا هێزی سەربازی و سیاسی و ئابووری بن لە ناوچەکە و جیهاندا ، لە بەرئەوەی سیستەمی بەرهەم هێنان و سیستەمە سیاسی و کۆمەڵایەتیەکەیان ناتوانێت سەر مەشقی دروست کردنی هێزی ئابوری و سیاسی و سەربازی بێت لە ناوچەکەدا ، لێرەوە دەمەوێت لە ڕووانگەی چەند بیرمەندێکی بواری تەرازووی هێز شرۆڤەی سیاسەتی هێز بکەین لە ناوچەی ئەنجوومەنی هاریکاری کەنداوی عەرەبی ، بەشێکن لە دەوڵەتانی عەرەبی و هەروەها بەشێکیشە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستی گەورە . ئەو نموونانەی کە باسیان دەکەین هەریەکەو بە تەرازووی هێز دید و تێڕوانینێکی هەیە کە لە پەیوەندی نێودەوڵەتیدا شوێن و جێگەی خۆی هەیە .

باسی یەکەم :- تەرازووی هێز لەلای هانز ج . مورجینثاو :

تێڕوانینەکانی (مورجینثاو) دەکەینە یەکەم نموونەی شیکردنەوەی توانایی یەکانی ئەنجوومەنی هاریکاری کەنداوی عەرەبی لە تەرازووی هێزەکاندا و جێگە و شوێنی لە ناوچەکە و کۆمەڵگای نێودەوڵەتیدا دیاری دەکەین . لە کتێبی (سیاسەت لە نێوان نەتەوەکاندا) (السیاسة بين الامم) نووسەر زیاتر بە باوکی تیۆری سیاسەتی واقیعی سەردەم دادەنرێت و بە سەرمەشقی سیاسەتی واقیعی کلاسیکی نوێگەرا

ناوزەند دەکرێت . بەپێی تێڕوانینەکانی (ریتشارد لیتل) بێت بۆ شیکارییەکانی (مورجینثاو) زیاتر لە سیاسەتی نێودەوڵەتیدا انتقائیە و وورد نی یە بە شێوەیەکی فراوان . وە ئەمەش زیاتر سوودمەندی (مورجینثاو) نیە لەم ڕووەوە بۆ تەرازووی هێز ، پێی وایە بۆئەوەی شیتەڵ کاری بکەیت ب□ تەرازووی هێز (مورجینثاو) ئەڵێت ئەبێت لە ڕێگەی "دوو کرداری دینامیکی تەواو جیاوازەوە ، یەکەمیان پەیوەندی هەیە بە تەرازووی هێزەوە بەهۆی ئەنجامێکی پەیوەستدار کە خواستی نی یە لە بەشداری پێ کردنی هێزە گەورەکان لەو ئالیەتەی کە ئەیبات بەرەو خۆزاڵ کردن . بەڵام دووەمیان پەیوەندی بە کۆمەڵێك هۆکارەوە هەیە کە هۆکاری کۆمەڵایەتی زۆر خەیاڵی ، و ماددییەکی ئاڵۆزن "16 لە ڕێگەی ئەم شیکاریییەوە ئەوە دەردەکەوێت کە ئەو دوو هۆکارە میکانیکی یەیە کە دینامیکیەتی تەرازووی هێز هیچ کاتێك بەلای دەوڵەتانی ئەنجوومەنی هاریکاری کەنداوی عەرەبی یەوە نی یە و ناتوانێت لە تەرازووی هێزەکاندا ڕۆڵ و کاریگەری خۆی بنوێنێت ، ه□ر□کو ئەوەی کە لە پێشتردا ڕوونمان کردووەتەوە . دینامیکیەتی پەیوەندییەکانی ئەو دەوڵەتانە بەهێزەکانی ترەوە ، یان پێوەرەکانیان بەپێی پێوەری سیاسەتی نێودەوڵەتی و سیستەمەکەی بە هێز و تەرازوو بپێورێت ئەوا ناتوانێت دەوور و کاریگەری بگێڕن یان زلهێزەکان نایەڵن بیگێڕن لەسەر ئاستی ناوچەکە و بازاڕی جیهانی نەوت و لەسەر ئاستی سیاسەتی ئابوری لە جیهاندا . لێرەدا نامەوێت زۆرتر و دووبارە ڕوونکردنەوەی لەسەر بکەم چونکە لە پێشتردا ڕوون کردنەوەی زیاتری بۆ کراوە .

باسی دووەم :- تەرازووی هێز لەلای هیدلی بول :

یەکێکی تر لە نموونەکانی بیرمەندی تیۆری سیاسەتی تەرازووی هێز ڕوون کردنەوەی بۆ کردووە ، ئەویش (هیدلی بول)ە کە لە کتێبی (کۆمەڵگای ئانارشیستی) (المجتمع الفوضوی) چۆن(مورجینثاو) جیاوازی نەدەکرد لەنێوان سیستەمی نێودەوڵەتی و کۆمەڵگای نێودەوڵەتی . ئاوا (هیدلی بول)ش نەیکردووە " ئەو دینامیکیەتەی تەرازووی هێزەی کە هەردووکیان دیاری کران لە پێشەوەدا پەیوەندییان هەیە پەیوەندییەکی توند و تۆڵ بەو جیاوازی یە کە (بول) دیاری کردووە لەنێوان تەرازووی هێز دەرخەر (العرضی) و مەبەست دار (المقصود) ، بەڵام لەڕاستیدا (بول) تەرازووی هێزی دەرخراو (العرضی) نابەستێتەوە بە سیستەمی جیهانی یەوە ، بە شێوەیەکی تەواو و محکەم (پتەو) و ه□ر□ها تەرازووی هێزی مەبەستدار (المقصود) نابەستێتەوە بە کۆمەڵگای نێودەوڵەتی " 17 .

بەم پێیەش بێت کاتێك کە غیابی کۆمەڵگای نێودەوڵەتی هەبێت سیستەمی نێودەوڵەتی تەرازووی هێزەکەی (عرضی) دەبێت ئەوا نیزامە نێودەوڵەتیەکەش نیزامی ئانارشیستانە دەبێت . لەو سیستەمە بێ سەر و بەرەدا کە یاسای نێودەوڵەتی هیچ جێگا و شوێنێکی نابێت لە دیاری کردنی پەیوەندی نێودەوڵەتیدا و بەم پێیەش هەموو شتێك لە توانای و هێزی سەربازی یەوە سەرچاوە دەگرێت ئەو کاتەش ناتوانێت یان نایەڵێت ئەگەر بۆی بکرێت هیچ هێز و دەوڵەتێك سەرچاوەی مەترسی بێت بۆی یان بیەوێت لە کاتێکی گونجاو و هەڵکەوتودا کاریگەری□□کی ئەگەر بچوکیش بێت لەسەریان دابنێت .

وە ئەمەش ب□ بەردەوامی لە کۆمەڵگایەکی نێودەوڵەتی ئاوادا ئارامی و سەقامگیری دروست نابێت لەو کۆمەڵگایانەدا . لەو کاتانەدا تەرازووی هێزی دامەزراوەییانەی نێودەوڵەتی لەدەست هێزێکی گەورەدا کۆدەبێتەوە و سەرچاوەیەکی زۆر و زەوەندی زیندوی بۆ ئەو سیستەمە دەکەوێتە دەست لە کۆمەڵگای نێودەوڵەتیدا . وە ئەمەش چوار سەرچاوەی هەیە لەسەر ئاستی نێودەوڵەتی ، ئەو دامەزراوانەش بریتی یە لە یاسا نێودەوڵەتیەکان ، و جەنگ و ، دبلوماسیەت و هێزدارێکی گەورە . کاتێك ئەم هێزانە بەدەستی زل□ه□زێکەوە بێت ئەوا حساب کردنی بۆ هیچ لایەکی تر نامێنێتەوە و ئەو لایەش لە ناوچەکەدا و بەتایبەت تر لایەنی دەوڵەتانی کەنداو لە توانای م□ر□ی□وە و هەروەها سەربازی و پێکهاتەی کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئابووری یەوە ، ناتوانێت هیچ شتێکی ئەوتۆ بێت بێجگە لە کۆمەڵێك دەوڵەتانی خێڵ و پاشا هەوەسباز و هەزیل و بێ ئامانجەکان هەروەها بەم پێیەش و نموونەیەی (هیدلی بول) دەوڵەتانی ئەنجوومەنی هاریکاری کەنداوی عەرەبی بتوانن لە تەرازوی هێزدابن ، بەمانای هێز تەرازویی هەروەها بەپێی ئەو شیکاریەی کە بۆ تەرازووی هێزی مەبەست دار (المقصود) کردوویەتی لەو کاتەدا جێبەجێ دەبێت کە سیستەمی نێودەوڵەتی بە پەیوەستی بە کۆمەڵگای نێودەوڵەتی یەوە دەبێتە ئامانج ئەمەش نەبەرگەی تەرازووی هێزی توافقی و تەرازووی هێز کە لەسەر پێگەی دژایەتی وەستاوە دەگرن ، ئەم هێزانەی لە کەنداودا هەن وەکو ئەو تیۆرەی لەسەرەوە ڕوونمان کردۆتەوە و بەپێی سێ لایەنەکەی ناوخۆیی و هەرێمایەتی و نێودەوڵەتی ناتوانن پارسەنگ بن لە بەرامبەر هێزە ناوچەیی و نێودەوڵەتیەکان لە دنیادا . (بول) ئەوەی دەست نیشان کردووە لە کتێبی (کۆمەڵگای ئانارشیستی) کە (ریتشارد لیتل) پێشاندانێکی بۆ کردووە (لیتل) دەڵێت : (بول) وەصفێکی بۆ تەرازووی هێز کردووە کە " تەرازوی هێزی سادە (بسیط) بەرامبەری تەرازووی هێزی ئاڵۆز (مرکب) تەرازووی هێزی پیشاندەر

(عرضی) بەرامبەر تەرازووی هێزی ناوخۆیی ، وە تەرازووی هێزی ژاتی بەرامبەر تەرازووی هێزی بابەتی ، و تەرازووی هێزی عرچی بەرامبەر تەراوزووی هێزی مەبەست دار (مقصود)" 18 .

باسی سێهەم :- تەرازووی هێز لەلای کینیس ن. والتز :

لەڕووە دەچینە ناو بۆچوونەکانی (والتز) کە دەری بڕیوون لەسەر تەرازووی هێز لە کتێبی (تیۆری سیاسی نێودەوڵەتی) . (والتز) بەشێوەیەکی گشتی تەرازووی هێزەکان وا دەبینێت کە "سیاسەت لەنێوان هێزە گەورەکانی ئەوروپادا" نزیکە لە یاریەوە ، لەڕە کەم دەکات و لەوە زیاد دەکات " واتە دەوڵەتانی ئەوروپی کاردەکەن لەسەر ئەوەی لە هەل و مەرجێکی جیاوازدا هەر بەدەست هاتوویەکی ماددی لەلای یەکێك لە زل هێزەکان لەسەر حسابی هێزێکی تر بەدەست دێت" 19 .
هەروەها بۆ زیاتر ڕوون کردنەوەی ئەمەی سەرەوە (والتز) دەڵێت هەڵبەت زیاتر مەبەستی لە سیستەمی فرە جەمسەری یە لە تەرازووی هێزەکاندا " لەگەڵ زیادبوونی ژمارەی هێزە گەورەکان (زلهێزەکان) ، بە بڕوای (والتز) ئەبێتە هۆی زیادبوونی ئاستێك لە نەبوونی بڕوایی وەك ئەوەی هەیە ، هەروەها نابێتە هۆی ئاشوگێڕ کردنی کەت و بەندی بنیەویانەی کە بەشێوەیەکی بنەڕەتی پەیوەستە بە ئەو ئانارشیستیەی کە پەیوەندە بە فرە جەمسەریەوە " 20 . کاتێك سیستەمی نێودەوڵەتی فرە جەمسەری بوو ئەوا فوضی دروست دەبێت و هیچ لایێك بۆ بەرژەوەندی هاوبەش کار و چالاکی نێودەوڵەتی ئەنجام نادات بەڵکو بەپێی بەرژەوەندیەکانی خۆی ئەو سەوداسەری و مامەڵەیە دەکات . لەبەرشدا ئەگەینە ئەو دەرەنجامەی کە دەوڵەتانی ئەنجوومەنی هاریکاری کەنداوی عەرەبی لە سیستەمێکی وادا ناتوانێت تەرازووی هێز بنوێنن ، هەروەکو ئەو سێ هەکارە ناوخۆ و هەرێمایەتی و نێودەوڵەتی یە ئیسپێنەت بۆ سەریاندا . چونکە هێزە گەورەکان لەو جۆرە سیستەمە نێودەوڵەتیانەدا هیچ هاوکارییەك ناکەن بەلایەنێکی تر ئەگەر بێتو نەیەتە بەرەکەیەوە چونکە هیچ هاوکارییەکی لایەنێکی تر ناکات کە ببێتە لەمپەر لەبەردەم بەرژەوەندی یەکانیاندا تێڕوانینی (والتز) بۆ دوو جەمسەری سیستەمی نێودەوڵەتی "هەموو دەوڵەتان لەناو هەمان بەلەمی کون بوو دان ، بەڵام یەکێکیان بەتەنها خاوەنی گەورەترین زانیاری بێتە کەرن لەو ئاوەی کە دزەی کردووەتە ناو بەلەمەکەیان" 21 .
جارێکی تر بەپێی ئەم پێوەرەش بێت و بەپێی ئەو پێکهاتە ناوخۆیی و ناوچەیی و نێودەوڵەتی یەی ئەنجوومەنی هاریکاری کەنداوی عەرەبی بێت . ناتوانن لە ئیستایی بەشێوە تاك جەمسەریشدا کاریگەریان

هەبێت هەروەها ناتوانن ببنە جەمسەرەکەی تری ناوچەکە لە سیستەمی دوو جەمسەری لە تەرازووی هێزەکاندا . لەگەڵ ئەوەی کە دوو جەمسەری بەشێوەیەك لە شێوەكان باشترە لە سیستەمی نێودەوڵەتی فرە جەمسەری و تاك جەمسەری. لەڕووی جێبەجێ کردنی بڕیار و یاسا نێودەوڵەتییەکاندا.

هەروەها بەپێی بڕوای (والتز) تاك جەمسەری "کرداری تاك جەمسەری لە هەندێ بواردا ، نوێنەری سیستەمێکی باشترە لە فرە جەمسەری بۆ چارەسەری هەندێ کێشە" 22 . وەکو بڕوای (والتز) تاك جەمسەری گرنگترە لە فرە جەمسەری و ئەتوانین بڵێین دوو جەمسەری باشترە لە هەردوو جۆرەکەی تری جەمسەرگیری ، هەروەها بەهۆی ئەوەی کە هەندێك جار ئەنجامی خراپی لێ دەکەوێتەوە ، چونکە وەك تاك جەمسەری مامەڵە دەکەن ، لەبەرئەوەی هەندێك هاوکاری دەکەوێتە نێوانیانەوە ، لەگەڵ ئەوەی کە بۆ بەردەوامی لە بۆسەدان بۆ یەکتری و هەڵکەندنی چاڵ تا بۆ زیندوویی بتوانن بە هەر شێوەیەك بێت یەکتری بنێژن . لەگەڵ ئەوەی کە ڕێکەوتن لەسەر شتێك دەکەن و بۆ سوود بۆ خۆیان و بۆ دەڕاندن و زیان گەیاندن بە ئەوانی تر .

بەشی دووەم

باسی یەکەم :- کاریگەری ڕەوتی ئیسلامی سیاسی لەسەر هەرێمی کوردستان

دیارە ڕەوتی ئیسلامی سیاسی ، کاریگەری زیاتری لەسەر ئەو ناوچانە هەیە کە زۆری دانیشتوانەکانیان موسوڵمانن و کەلتووری ئیسلامی تیادا بالادەست و زاڵە و تێکەڵ بە ژیانیان بووە . ئەو جۆرە وڵاتانە لە واری ئابووری و جڤاکی و سیاسیەوە پڕە لە پاشاگەردانی و بێ سەروبەری و نایەکسانی . زۆربەی هەرە زۆریان وڵاتی ناپیشەسازین و ئەگەر جۆرە پیشەسازییەکیشیان تیادابێ ئەوا لە ئاستێکی هەندە نزمدایە ، لە نرخی نەبوودایە . ئەو وڵاتانە تا ڕادەیەك وڵاتی کشتوکاڵین و شێوازی کشتوکاڵەکەشیان کۆنە و مۆدێرنیتە نەکراوە ، بۆیە لەو ڕووەشەوە بە وڵاتی کشتوکاڵی پاشکەوتوو دەژمێردرێن و لە ڕووی بەرهەمهێنانی ناوخۆییەوە ، پێداویستییەکانی ژیانی ڕۆژانەی جەماوەری خەڵکیان پێ دابین ناکرێت .. بۆیە ژیان لەو چەشنە وڵاتانەدا دوورە لە هەر پرەنسیپ و ئاکارێکی سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتی و گەیوەتە ئاستی بەکۆیلەکردن و کۆیلاندنی کۆمەڵگە و بێ بەشکردنی لە هەر ئازادییەکی بەشەری ، لە زۆربەی ئەم وڵاتانەدا ئاین نەك هەر لە دەوڵەت و دەسەڵات جیانەکراوەتەوە ، بەڵکو کراوە بە سەرچاوەی هەرەسەرەکی

داڕشتنی یاسا و ڕەسا مەدەنییەکانیش . هەڵبەتە پاشکەوتنی ئابووری و هەرەس و نائومێدی دەروونی ، باشترین زەمینەیە بۆ گەشەکردن وپەرەسەندنی باوەڕی سیاسی ئاینی ، چونکە وەختێ ئینسان لەباری ئابووری و دەروونییەوە دادەڕوخێت و دەکەوێتە گێژاوێکی ئابووری و دەروونی ترسناك و لەچارەسەر نەهاتووەوە ، بەدوای فریادرەس دا دەگەڕێت و ئەم فریادرەسەش زیاتر خۆی لە ئاین و سیاسەتی ئاینی دا دەنوێنێ وەکو ئەمە بە زەقی لە وڵاتە ئیسلامییەکاندا دیار و ئاشکرایە کە زۆربەی هەرە زۆریان وڵاتانی سەرانسەن و بەرهەمهێنی نەوتن یان خاوەنی سیستەمێکی ئابووری بە سەروبەرن و لە جێی خۆدا گیرە دەکەن و نەك گرێی هیچ کێشەیەکی حەیاتیان پێ ناکرێتەوە ، بەڵکو لە خەڵکەکەشی دەکەن بە گرێ کوێرەی لە کرانەوە نەهاتوو. بۆیە لەو جۆرە وڵاتانەدا لەپاڵ شێوازی زەبرو زەنگ و چەوسانەوە و سەرکوتکردندا ، دەرگا لە ڕەوتە ئیسلامییە سیاسییەکان دەخرێتە سەر گازی پشت ، تا جەماوەری خەڵك بەجۆرە بەنج و گەوج بکرێ ، کە لە ئاسمانا بە چارەسەری کێشە حەیاتییەکانیان بگەڕێن و تا ماون بە قەرز بژین و خەون بە ڕێگای هات و نەهاتی ئەو دنیاوە بدینن و خۆشی و لەزەتەکانی ئەم دنیایە بە دەسەڵاتداران بەجێ بهێڵن ، تا بە کێشە و سەرێشە ، لەسەر حیسابی گەوجێتی ئەوان بژین .

جا هەرێمی کوردستان ، نموونەیەکی زەقی ئەم پاشا گەردانی یە ، جگە لەوەی نموونەی پاشکەوتنی پیشەسازی و کشتوکاڵییە ، لەڕووی سیستەمی سیاسی و ئابووری کۆمەڵایەتیشەوە نەك مایەی حەسوودی یە ، بگرە مایەی بەزەیییە . جەماوەری خەڵکی هەرێم بە ڕادەیەك چەواشە دەکرێت کە کەمترین متمانەی بە خۆی نەماوە ، قەڵەمی دەست و پێ شکاو ، وەکو چەن خنکاو پەنا بە پوشکەش دەبات ، بەو ئاوایە چاوی بڕیوەتە دەستی بێگانە و لەو سەردەمی گلۆبالیزە و ئەقڵگەراییە چەو چونموورەدەدا ، تازە بەتازە بەتەمایە بە پشتیوانی هێزی غەیبانی و لە ڕێگای ڕەوتی ئیسلامی سیاسی یەوە ، بە هەموو شێوە و شێوازە جیاوازەکانییەوە ، ڕزگاری و ئازادی خۆی بەدەست بهێنێ ، غافڵە لەوەی کە ئەمە ئاو لە دنگا کوتانە ، نەك ڕزگاری ناکات ، نەك ئازادی پێ نابەخشێ ، نەك پێویستییە مرۆڤایەتییەکانی بۆ دابین ناکات ، بەڵکو سەری لە قوڕ دەنێ و زیاتر دەستەمۆ و کۆیلەی دەکات ، دەیکات بە دەروێش و شەرباخۆری دەسەڵات .

دیارە لە زۆربەی وڵاتە ئیسلامییەکانی دیکەی دەرەوەی هەرێمی کوردستانیش دا ، ڕەوتە ئیسلامییە سیاسییەکان ، لەژێر ناوی جیاواز جیاوازدا کاری خۆ دەکەن و بە جۆرەها گوتاری مەزهەبی جەماوەری خەڵك

دەدوێنن و ئەم دنیا لە بەرچاوی خەڵك سووك دەكەن و بە ئەو دنیایان ئامادە دەكەن و بە ئەوەی هیچ زەرەرێكیان بە بەرژەوەندی و ستراتیژیەتی دەسەڵات نەبێ . دیارە ئەم هێز و ڕەوتە ئیسلامیە سیاسیانە زیاتر پارێزەری بەرژەوەندی مادی و مەعنەوی كۆمەڵێك هێزی سیاسی ناوچەیی و جیهانین . ئەمە یەكێكە لە دەرهاویشتەكانی گلۆبالیزە و پەرەسەندنی خەیاڵی تەكنولوژیا و سیستەمی ڕاگەیاندنەوانی دنیا ، كە گۆڕانكاری یەكی گەورەی لە هەموو كایە حەیاتیەكانی ژیاندا دروست كرد و هەر گۆڕانكاریەكی گەورە لە سەرەتاوە جۆرە پاشاگەردانی و ئەنارشیزمێك لەگەڵ خۆیدا دەنێ ، بۆیە گلۆبالیزە تا قاڵبی خۆی وەرنەگرێت ، ئەم پاشاگەردانیە بە ئاسانی نانیشێتەوە و یەكێك لە نموونە و دەرهاویشتەكانی ئەم دیاردەیە راپەڕین و داپەڕینی هەندێ لە وڵاتە عەرەبیەكانە كە مەڵبەندی ئیسلامگەرایین .

هەڵبەتە ، لە كەس شاراوە نیە كە هەوڵی ئەوە دراوە و دەدرێ ئەم دیاردەی ئیسلامی سیاسیە ، لە هەرێمی كوردستانیش دا ڕیشاژە بكرێت و ویستراوە لە ڕێگەی پشتیوانی كردنی مادی و مەعنەوی چەند حیزب و حیزبۆكە و ڕەوتی مەزهەبیەوە كۆمەڵەی كوردەواری چەواشە بكرێت و دەزۆ سەرەكیەكەی خۆی كە دەوڵەتی كوردی و ئینسانیانە ژیانە ، لەبیر ببەنەوە ، دیارە ئەم حیزبە ئیسلامیانە زادەی زەرورەتی پێداویستیە مادی و مەعنەویەكانی كوردەواری نین ، بەڵكو نوێنەری هەندێ هێزی بیانی نەیاری كوردن . ئەوەتا بە نموونە شانشینی سعودیە ، لە ڕێگەی وەهابیەتەوە دژایەتی بڵاوبوونەوەی دەسەڵاتی ئێران لە هەرێمی كوردستاندا دەكات ، واتە كوردستان بمانەوێ و نەمانەوێ ، كراوە بە مەیدانێك لە مەیدانەكانی ململانێی دوو هێزی ئیسلامی هاو دژ و هەرگیز بە قازانجی ستراتیژی كورد نیە . هەڵبەتە ئەم ململانییە ، زۆر بە زەقی لە هەرێمی كوردستان دا ، نەك هەر لەنێو حیزب و حیزبۆكە سیاسیە ئیسلامیەكاندا ، بەڵكو لەناو حیزبەكانی دیكەش دا ڕەنگدانەوە و كاریگەریی خۆی هەیە . زیادبوونی هەژموونی سیاسی هەر لایەك لە لایەنەكانی ئەم ململانێ سیاسیە ، هاوسەنگی هاوكێشە سیاسیەكە لە سەرانسەری دەڤەرەكەدا سەنگەلا دەكات . بە نموونە (ی.ن.ك) بە گوێرەی لێكدانەوە سیاسیەكانی خۆی بەرژەوەندی حیزبی خۆی لەوەدا دەبینێ كە بەلای ئێراندا رای بكێشێت ، بۆیە زیاتر پشتیوانی لەو ڕەوتە سیاسیە ئاینیە دەكات كە بەلای ئێراندا مایلە . (پارتی) زیاتر بەلای ڕەوتی ئیسلامی سەر بە سعودیە دا ڕای دەكێشێت ، بەو حیسابەی كە بەرژەوەندی حیزبی خۆیدا زیاتر لەو هەڵوەستەدا دەبینێ . زەقترین نموونەش لەم بارەیەو هەڵبژاردنەكانی كابینەی هەشتەمی حكومەتی هەرێمی كردستانە ، كە ئێران بە قازانجی

(ی.ن.ك) هــاتبووە ســەر خەت و ســعودیەش لەڕێگەی ڕەوتــی ســەلەفی وەهابیەکانەوە بە قازانجی پارتی هاتبووە سەر خەت .. یانی سعودیە ، کار بۆ نزیك کردنەوەی سەلەفیەکان لەگەڵ پارتیدا دەکات ، تا لەم ڕێگەیەوە ، ڕێگە لە گەشەکردنی دەسەڵات و هەزموونی سیاسی ئێران بگرێت و هاوکێشە سیاسیەکە لەم ناوچەیەدا سەنگەلا نەبێت و تەرازووی هێزی دەسەڵاتی سیاسی بەلای ئێراندا قورس نەبێت .. سعودیە لەڕێگەی ڕەوتە سەلەفیەکانی هەرێمی کودستانەوە لە دەرگای ناکۆکی هاودژی بەینی (ی.ن.ك) و (پ.د.ك)ـەوە خۆی بە هەرێمی کوردستاندا کردووە .
لە هەڵبژاردنــی ناوبراودا ئێــران دەنگــی بە یەکێتــی کۆکــردەوە و سەلەفیەکانیش دەنگیان بە پارتی دا ، بۆیە سەیر دەکەین یەکێتی و پارتی لە ڕوانگەی بەرژەوەندی تەسکی حیزبایەتی خۆیانەوە ، بەرە نوێنەرایەتیەکی ئەو دوو هێزە بیانیە هاودژە دەکەن و بە دەگمەن بە نەفەس و هەڵوێســتی هــاوبەشەوە مــامەڵە لەگەڵ حکــومەتی ناوەنــدی بەغدادا دەکەن .
هەڵبەتە دەبێ لێــرەدا ئامــاژە بەوەش بکرێــت ، کە پێکهـــاتەی خێڵەکیانەی پارتی و ڕژێمی سعودیە ، خاڵێکی دیکەی هاوبەشی نێوان هەردوو یانە ، سەرۆك ، باوکی ڕەمزیە ، لە سیستەمی خێڵایەتیدا باوك پیرۆزە ، دەبێ ڕێزی بگیرێت و کەس لە قسەی دەرنەچێت !
لە ســعودیەش دا هەمــان تــاس و حەمــام بەرقەرارە . وەهابیەکــان لە لایەنی ڕوحی و ئاینی بەرپرسن و ماڵەباتی سعودیش لە دەسەڵاتی سیاسی بەرپرسن کە ئەمە بە خۆی جۆرە دابەش کردنێکی دەورە و بەڵام نابێ ئەوەش لە بیر بکەین کە دین و دەسەڵات لێرەدا دوو ڕووی یەکپارچە دراون ، تەواوکەر و تەواوکراوی یەکترن و بەشەریکی وڵات بەڕێوە دەبەن . بۆیە مــامەڵەی ئەوان لەگەڵ پارتیــدا، دەنگـــدانی ڕەوتە ئیسلامیەکانی سەر بەوان ، بە پارتی ، لەو پێودانگەوەیە کە دژایەتی ئێران و مەزهەبی شیعە و شیعەگەراییە .. واتە کەم کردنەوەی دەنگی یەکێتــی ، خۆی لە خۆیــدا هەوڵــدانە بۆ کەمکــردنەوەی تەشەنەکردنــی دەسەڵات و هەژموونی سیاسی ئێران لە عێراق و لە ناوچەکەدا. سوونەش ، لایەنەکــی دیکەی ئەم ستراتیژیەتەی ســعودیەن بەرانبەر بە ڕەوتــی شیعەگەرایی ، چەکێکی دیکەی دەستی سعودیە ، داعش و پشتیوانیە لە داعش ! داعش داشەهارەی سعودیەیە ، ئەمڕۆکە لە مەیدانی عێراقدا دژایەتیەکی خوێناوی شیعە (واتە ئێران)ی پێ دەکات .. کە دەڵێ لەگەڵ یەکەمین وەرچەرخانی سیاسیدا ، هەمان داشەهارە ناکات بە گژ کــوردا ، لە هەولێــر و دهۆك و ســلێمانیش دا ! بەهەر حــاڵ ئیــدی سعودیەش وەکو هەر وڵاتێکی دیکە و بە شێوازی تایبەتی خۆی و بە گوێرەی توانای خۆی هەوڵ دەدات شەڕ لە سنوور و ئاقاری خۆی دوور بخاتەوە و هەندەی بکرێ شەڕی خۆی بەرێتە ئەو شوێنانەی کە مایەی

مەترسین بۆ ئەو .
داعش لە عێراقدا ، پراکتیزە کردنێکی مەیدانی و پراکتیکی ئەو سیاسەتەیە . لەلایەکەوە دژایەتی هەڵکشانی توانا سیاسی و سوپاییەکانی شیعەی پێ دەکات و لەلایەکی ترەوە ئاژاوەیەکی فرە ڕەهەندی کۆمەڵایەتی ، مەزهەبی ، نەتەوەیی ئەوتۆی لە عێراقدا پێ دروست دەکات ، کە عێراق نەتوانێ ببێ بەو دەرگایەی کە ئێران لەوێوە زەفەر لە سعودیە بەنێ . دیارە سعودیە لە پێگەی گرنگی سیاسی هەرێمی کوردستانیش غافڵ نیە ، بۆیە هەمان گەمەی لەرێش لە ڕێگەی ڕەوتە ئیسلامیەکانەوە و بە شێوازێکی بەڕێك هەندی تر پیادە کردووە و قەتەریش شان بە شانی سعودیە ، لە هەرێمی کوردستاندا و لە ڕێگەی ئیخوانەکانەوە ، گەمەی سیاسی خۆی دەکات و هەرێمی کوردستان بە خاڵێکی گرینگی یەکانگیری سیاسی سێکوچکەکەی تورکیا و سعودیە وقەتەر دەزانێت و بەو نەفەسەشەوە مامەڵە لەگەڵ واقیعی هەرێم و دەڤەرەکەدا دەکات . یەکگرتووی ئیسلامی گوایە ڕەوتێکی میانڕەوە ، نوێنەری ئەو سێکوچکە خۆتەرناکەیە و لەوە دەچێ کورد لە گۆڕی گادا نووستبێ !! هەڵبەتە ئەگەر ئەم بایە لەم کونەوە بێت و حیزبەکانی کوردستان بەردەوام بن لەسەر ئەم گەمە ناکامەی خۆیان ، ئەوا کورد لە ئاستی نەتەوەییدا زەرەرێکی یەجگار زۆر دەکات وبە قەناغان پاش دەکەوێت … ئەگەر سەلەفیەکان سووکە قازانجێکی کاتی و ڕەوتەنیان بە پارتی هەبێت ، ئەوا زیانێکی درێژ خایەنیان بۆ جەماوەری خەڵکی هەرێم دەبێت و پارتیش بەبێ وەی لەو زیانە ناخەڵەسێت .. جا هەر لەم پێودانگەوە دەشێت بگوترێ ئیسلامی سیاسی بە هەموو ڕەوتەکانیەوە ، میانڕەو ، توندڕەو و سەلەفیانەوە ، ڕێگیان دەچێتەوە سەر یەك سەرچاوە و هیچ خێرێك بۆ هەرێم نادەنەوە و کار بۆ ئەوە دەکەن هەرێم بکەن بە پاشکۆیەکی پوچەڵی بێ شەخسیەتی ، سیاسەت و ئەجندایەکی لە بنەڕەت دا دژ بە خەڵکی هەرێم و هیچ سەنگ و کێشێکی لە هاوکێشە سیاسیەکانی ناوچەکەدا نەبێت .

باسی دووەم :- هەرێم لە پارسەنگی هێزی ناوچەییەکاندا

جوگرافیای سیاسی هەرێمی کوردستان ، لەو جوگرافیایانەیە کە پێی دەگوترێ جوگرافیای داخراو ، یانی نە لەسەر دەریایە و نە بەسەر دەریادا دەکرێتەوە . جا کاریگەری ئەم جۆرە وڵاتانە لە ڕووی پەیوەندیە نێودەوڵەتی و ناوچەییەکانەوە ، بەزۆری سست و لاوازە و زیاتر دەکەوێتە ژێر کاریگەرییە هەمە جۆرەکانەوە تا کاریگەری بەسەر دەور و بەرەوە هەبێ . واتە زیاتر دەوری بەرکار دەبینێ تا دەوری بکەر . بۆ نموونە وڵاتانی ئێران و وڵاتە عەرەبیەکان و

تورکیا و سوریاش ، کە هەر هەموویان کێشەی کوردیان هەیە ، هەر هەموویان سنووری دەریایی گرینگ یان بەلای کەمەوە گوزەرگە و بەندەری ئاویان هەیە و ئەمەش کردوویەتە کارێک کە لە ڕووی پەیوەندیە ئابووری و سیاسیەکانەوە ئاسانتر بەسەر جیهاندا بکرێنەوە و کاریگەرانەتر بێنە ناو کایە ئابووری و سیاسیەکانەوە و لە هاوکێشە جۆراوجۆرە نێو دەوڵەتیەکاندا ، ڕۆڵێکی زۆر کاراتر لە وڵاتە داخراوەکان ببینن .. جا هەرێمی کوردستان بە حوکمی ئەوەی دەڤەرێکی داخراوە و لە ڕووی ئابووری و سیستەمی ئابووریەوە زۆر پاشکەوتووە و هەڤەکی کەسادترین بازاڕی پێناکرێت و تاقە دەروازەش بۆ کرانەوە بەسەر دنیا و دروستکردنی پەیوەندی نێودەوڵەتی دەبێ لە ڕێگەی ئەو دەوڵەتانەوە بێ کە ئاماژەمان بۆ کردن ، بۆیە ئەگەر ببێ بە خاوەنی نەوت و غازی خۆیشی و بگاتە ئاستی هەناردە کردنیان ، دەبێ لەو وڵاتانەوە و بە خاکی ئەو وڵاتانەدا ڕەوانەی بازاڕەکانی جیهانی بکات .. دیارە بۆ هاوردەکردنی هەموو کەل و پەل و کاڵایەکیش ، هەر پێنا وەبەر هەمان ئەو وڵاتانە بدرێت . یانی بەم پێیە دەکەوێتە ژێر کاریگەری و باندەری سیاسەتی ئابووری ئەو وڵاتانەوە . هەم هەڵکەوتەی سیاسی هەرێم و هەم پاشکەوتووی باری پیشەسازی و کشتوکاڵی هەرێم ناچاری دەکات پشت بە هاوردەکردنی هەموو پێداویستیەکی ژیان ببەستێت ، ئەمە جگە لە خاڵێکی لاوازی دیکە ، کە لایەنی سوپایی هەرێمە ، هەرێم نەک سوپایەکی مۆدێرنی سەردەمیانەی نیشتمانی و نەتەوەیی نیە ، بەڵکو کۆمەڵێک میلیشای جیاواز و ناکۆکی حیزبی هەیە کە نەک هەڤرکی وڵاتانی دەور و بەری پێناکرێت ، بەڵکو زۆر بە ئاسانی بە فیتی ئەو وڵاتانە دەکرێن بەگژ یەک دا و دەکرێن بە دەستەچیلەی شەڕی ناوخۆ و شەڕی ئەهلی . جا بە کەم کردنەوە و نەهێشتنی ئەو خاڵە لاوازانە و بۆ ئەوەی هەرێمی کوردستان سەنگی خۆی لە هاوکێشە جیوپولەتیکەکانی دەڤەرەکەدا هەبێ و بپارێزێت پێویستە لە چوارچێوەی گەمە سیاسیەکاندا ، پشتیوانی مادی و مەعنەوی ، لە بزاڤ و تێڤگەری ڕزگاریخوای کوردی بەشەکانی دیکەی کوردستانی گەورە بکات و وەکو کارتی گوشار ، لە ڕووی سوپایی و سیاسی و ئابووریەوە بە قازانجی خۆی بەکاری بەرێت و دیبلوماسیانە ڕەوشێکی ئابووری ، ڕامیاری سوپایی ئەوتۆ لەو وڵاتانەدا دروست بکات کە نەیان پەرژێتە سەر ئەوەی دەست بنەنە بینی هەرێمی کوردستان و هەرێم لەژێر گوشاری سیاسی و هەڕەشەی سوپایی ئەواندا ، لە پەلوپۆ بکەوێ .

جا با پێکەوە ، لەبەر ڕۆشنایی ئەو بۆچوونانەی سەرەڕا ، سووکە هەڵوەستەیەک لە ئاستی پەیوەندی جیوپۆڵەتیکی کورد لەگەڵ هەر یەکە لەو وڵاتانەدا بکەین :

باسی دووەم / 1- عێـــراق :

عێراق هەرکاتێ دەرگای گواستنەوەی نەوتی لە قۆڵی کەنداوی فارسەوە لێ بگیرێت ، یـان لە ئەردەن و سوریاوە ڕێگەی نەدرێت ، ئەوسا مەجبوری هەرێم دەبێتەوە و نەوتی عێراق لە ڕێگەی هەرێمەوە دەگاتە بەندرەی جیهانی تورکی و لەوێوە بۆ بازاڕەکانی نەوتی جیهان ڕەوانە دەکرێت . دیـارە ئەم جۆرە پەیوەندیە بازرگـانیە ، جۆرە بەرژەوەندییەکی هاوبەش دابین دەکات ، ئەمە جگە لەوەی کە ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆش هەرێم دێنێتە ناو هاوکێشە ئابوری و سیاسیەکانەوە ، کە ئەمە لە هەردوو ڕووی مادی و مەعنەویەوە بە قازانجی هەرێمە .
بەڵام عێراق لە هەوەڵی دروستبوونیەوە تاکو ئیستا بە گومان و دوو دڵیەوە مامەڵەی لەگەڵ کوردا کردووە . بە هەر حاڵ لە هەلومەرج و بارودۆخی ئاساییدا عێراق زۆر کەناڵی دیکەی وەکو کەنداوی فارس ، ئەردەن و سوریای بەدەستەوەیە و زۆر منەتی بە هەرێمی کوردستان نابێت . ئەردەن بە حـوکمی ئەوەی بەخۆی پێویستی بە نەوت و غـازی عێراقە و بەندەر و کەناری ئـاوی هەیە ، مامەڵە کـردن لەگەڵ ئەردەندا بۆ دەوڵەتی عێراق زۆر مسۆگەرترە لەڕێگەی هەرێم ، ئەمە جگە لەوەی کە عێراق لەڕووی نەژادییەوە زیاتر حەز دەکات ئەو خێرە بۆ ئەردەن بێت نەك بۆ هەرێم . چـونکە هەرێم ، بەلای دەوڵەتی عێراقیەوە هەمیشە لەسەر پێیە بۆ جیابوونەوە لە عێراق .. سعودیەش دندا□ی عێراق دەدات ، کە هیچ هەڵوێستێکی ئەرێنی بەرانبەر بە هەرێم نەبێت ، واتە هەموو ئەو و□□تانە چەندیش ناکۆکی نێوانیان قووڵ بێت ، کە مەسەلە بێتە سەر دۆزی کـورد و خەفەکردنی دۆزی کـورد ، بەئاسانی یەکدی دەگرنەوە . جا بەم پێودانگە کارتی هەرە کاریگەری دەستی کورد ، کارتی هاوپەیمانیە لەگەڵ سوونەدا ، کە ئەمەش هیچ دیـار نیە کە بە قـازانجی کـورد بشکێتەوە و کـورد لە ڕابـردوودا ئەزمـوونی تاڵی لەگەڵ سـوونەش دا هەبووە . بۆیە ئەگەر سـوونە ئەمڕۆکە هەندێك نەوازشی کورد بکات ، لە خۆشی چاوی کاڵی کورد نیە ، بەڵکو تەکتیکێکە بۆ خۆ بەهێز کردنە لە بەرانبەر شیعەدا و هەر کە داشی سوار بوو ، لە ململانێی شیعە دەرباز بوو ، جارێکی دی با دەداتەوە سەر کورد .

باسی دووەم / 2- سـوریـا :

لە کەس شاراوە نیە کە سوریا ئەمڕۆ بۆ پێنج ساڵ دەچێت لە شەڕێکی ناوخۆی یەجگار دژوار و ماڵوێرنکەردایە . ڕژێمی سوری لە لایەك و هێزە سەلەفی و ڕەوتە ئیسلامی و بەناو ئۆپۆزیسیۆنەکان لەلایەکی ترەوە ، سوریایان کردووە بە گۆڕەپانی جەنگێکی خوێناوی و ترسناك ،

وڵات لە هەموو بوارە سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتییەکانەوە ، ڕۆژ بە ڕۆژ وێران تر و کاولتر دەبێت و خەریکە لە هاوکێشەی سیاسیدا هیچ سەنگێکی ئەوتۆی نامێنێ . ئەمە دەرفەتێکی لەبارە بۆ کورد کە لەم مەیدانەدا گەمەی خۆی بکات و لەم کێشماکێشەدا ئەگەر هەموو مافە نەتەوەییەکانیشی بەدەست نەیەنێت ، ئەوا هەندێ مافی سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتی… سوریا بەرەو هەرەس و هەڵوەشانەوە دەبڕێت ، بە بەرچاوی هەموو دنیاوە ، هەموو هێزە سیاسییەکانی ناو سوریا و دەرەوەی سوریا ، بە ئیسلامی و بەناو عەلمانی و تەنانەت رادیکالانیشەوە ، هەر گروپە فەکان فەکانیەتی ، کوێ ئەو کوێیە بەشی خۆی دەستەبەر بکات . سوریا خەریکە لە هاوکێشە سیاسیەکە دەکرێتە دەرەوە ، کورد لە سوریا تا ئەمڕۆ لە ڕووی سیاسی و سوپایی و کۆمەڵایەتیەوە بەگوێرەی ئەو واقیعەی هەیە بە جوانی گەمەکە دەبات بەڕێوە ، بەڵێ دەبێ هەشی لای ئەوە بێ کە نابێ دەسکەوتە کولتووری و سیاسی و کۆمەڵایەتیەکانی ، لە قوربانی و فیداکاریەکانی کەمتر بێت ، بەڵێ دەبێ لەم ڕووەوە هاوئاهەنگیەکی ژیرانە و دیبلۆماتکارانەی هەمەلایەن لەگەڵ هەرێمی کوردستاندا بکرێت ، بەتایبەت کە لە ڕووی جوگرافیەوە بەدەم یەکەوەن و هەر یەك خاکن . خۆ ئەگەر بەرژەوەندی زلهێزەکانی دنیا وا بخوازێت و کار بگاتە سەر دابەشبوونی سوریا ، ئەوا باشتر ، بەڵێ پێویستە هەم هەرێمی کودستان و هەم خەباتکارانی کوردستانی ڕۆژئاوا ، ئەم ئەگەرە لەبەرچاو بگرن و خەباتکارانی کوردی کوردستانی ڕۆژئاوا ، ئەو کانتۆنانەی ژێر دەستی خۆیان بەپێی توانا زیاد بکەن و بە نەفەسی دەوڵەتانیەکی مەدەرنەوە بەگوێرەی توانا و ئیمکاناتی خۆیان بەڕێوەبەرن و زەمینە بۆ ئەوە خۆشبکەن هەر کە سوریا کرا بە قوربانی بەرژەوەندی زلهێزەکان و دابەش کرا ، یەکسەر لەگەڵ هەرێمی کوردستاندا یەك بگرنەوە تا هەرێم لە هاوکێشەی سیاسی ناوچەکە و جیهاندا سەنگێکی ئەوتۆ پەیدا بکات ، کە بە ئاسانی لە هەموو ڕوویەکەوە مامەڵەی لەگەڵدا بکرێت و لە پیلانە ناوچەیی و هەرێمیەکان دەرباز ببێت و بە دەنگی بەرز بڵێت : "ئەوەتا منیش هەم" .

باسی دووەم / 3- تورکیا :

تورکیا ، لە هەرسێ لایەنی سەربازی و ئابووری و سیاسیەوە کاریگەری گەورەی لەسەر هەرێم هەیە ، هەرێم لە ڕووی ئابووریەوە زۆر لاوازە ، ناتوانێت پشت بە توانای ئابووری خۆی ببەستێت و یەجگار دوورە لە خودکەفایی ئابووریەوە ، زیاتر هەرێمێکی استهلاکیە ، بازاڕێکی

هەرزان و کراوەیە بۆ تورکیا و غەیری تورکیاش ، زۆربەی هەرە زۆری کاڵای هاوردەی لە ڕێگەی تورکیاوەیە . بە ڕاستی تورکیا بە هەرێم خەنی بووە ، نزیکەی هەزار و دووسەد کۆمپانیای هەمەجۆری تورکیا ، چ کۆمپانیای وەبەرهێنان ، چ پیشەسازی و چ بازرگانی ، لە هەرێمدا لەگەڕدان و بەڕاستی هەرێم بووە بە کۆڵونیەکی تورکیا . هەر هەموو ئەو کۆمپانیایانە ، کرێکار و ئەندازیار و کارمەندی خۆیان لە تورکیاوە هێناوە . دیارە ئەو پارانەی لە کۆمپانیاکان و ئەو لەشکرە کرێکار و کارمەندە وەری دەگرن و ڕەوانەی تورکیای دەکەن سیولەی دراوی لە هەرێم دا کەم دەکەنەوە و تووشی قەیرانی دەکات . لە لایەکی دیکەشەوە کارکردنی ئەو هەموو تورکە لە هەرێم دا ، دیاردەی بێکاری و بەتاڵی لە ناوخۆی تورکیادا کەم دەکاتەوە و دەنگی ناڕەزایی خەڵکی تورکیا لە بەرانبەر ڕژێمی تورکیادا کەم دەکاتەوە کە ئەمە هەرگیز نە بە قازانجی کوردی کوردستانی باکورە نە بە قازانجی هەرێمە . ئەمە جگە لەوەی ئاستی بژێوی خەڵکی تورکیا باش دەبێت و سیولەی دراوی تورکیا زیاد دەبێ و هی هەرێم کەم دەبێت.. دیارە مامەڵەی ئەو کۆمپانیایانە بە دۆلارە ، دۆلاریش لە هەرێمەکەی ئێمەدا بە (عملە صعبە) حیسابە و چوونە دەرەوەی دەبێتە هۆی کەمبوونەوەی لە بازاڕ و لە بانکەکاندا ، کەمبوونەوەشی کار لە توانای ئابووری و دراوی هەرێم دەکات.. ئاڵوگۆڕی بازرگانی نێوان هەرێم و تورکیا ساڵانە خۆی لە (14 – 16) ملیار دۆلار دەدات ، کە لە ڕێگەیەوە پارەیەکی یەجگار زۆری هەرێم دەڕوات دەرێ و وڵاتێك ئاوەدان دەکاتەوە کە لە بنەڕەتدا ناحەزی ڕەگەزی کوردە ، بەتایبەتی کە هەرێم لە ڕووی پیشەسازی و کشتوکاڵیەوە ئەوەندە لەپاش و پاشکەوتووە ، هەرگیز ناتوانێ سوچێکی بچکۆلەی بازاڕەکانی تورکیا پڕبکاتەوە ، بۆیە هیچ هاوسەنگیەك لەو بازرگانیەی نێوان هەرێم و تورکیادا نیە و تورکیا بە شێوەیەکی شەرعی هەرێم تاڵان دەکات ، کە جار جار نەوازشێکی هەرێم دەکات ، لەبەرئەوەیە بە مانگایەکی بەشیری دەزانێت..

ئەگەر هەرێم لە ساڵی (1991)ـەوە بەگوێرەی نەخشە و پلانی زانستی کاری بۆ بە پیشەسازی کردن و ریفۆرمی کشتوکاڵی هەرێم ، بە نەفەسێکی نەتەوەیی و دەوڵەتڕانی یەوە بکردایە و هەموو شتەکانی نەکردبایە بە قوربانی حیزب حیزبێنە ، هەرگیز بەم شێوە نەگینە نەدەکەوتینە ژێر کاریگەریی سیاسی و ئابووری تورکیاوە.. خۆ سەبارەت بە سیاسەتی نەوتی هەرێم ، وەکو دەڵێن ، تاریکی مانگ سەر ل□ ئێوارە دیارە.. سیاسەتێکی زۆر ناڕوون و ناکامە و هەرگیز بەگوێرەی نەخشە و پلانێکی ستراتیژی نەتەوەیی بەڕێوە نابرێت و هیچ

وڵاتێکی نەوتی ڕۆژهەڵات ، وەکو پێویست خێری لە نەوت نەدیتووە ، بۆیە دەسەڵاتدارانی هەرێم خەیاڵیان خاوە بهێڵرێ ئەو پارووە چەورە بە ئاسانی بخۆن و با وا تەسەور نەکەن بەو نەفەسە حیزبیە تەسکەوە ئەو پارووەیان پێ ڕەوا بدینرێ.. جا لەبەر تێکرای ئەو هۆیانەی کە لە سەرێ ڕا ئاماژەیان بۆ کرا ، هۆکارن بۆ باڵا دەستی سیاسی و ئابووری بەسەر هەرێمی کوردستاندا.. ئەمە جگە لەوەی کە شەڕە دەسەڵاتی یەکێتی و پارتی کەناڵێکی زۆر ئاسان و هەرزان بەهای بۆ تورکیا کردەوە ، بە کەماڵی ئیسراحەت بیتە ناوەوە و لە ڕووی سیاسی و سەربازییەوە حوزور و ئامادەبوونێکی ئەوتۆ پەیدا بکات ، کە کار بکاتە سەر هەرێم و لەو دوو لایەنەشەوە تەواو لاواز و بێ شەخسیەتی بکات . داشکاندنی پارتی بەلای تورکیادا ، لە ترسی یەکێتی یە وەکو چۆن داشکاندنی یەکێتی بەلای ئێراندا لە ترسی پارتیە .. کە ئەم دیاردەیە لە دوا ئەنجامدا بە قازانجی تورکیا و ئێرانی داگیرکەری کورد و بە زەرەری نەتەوەی کورد و تەنانەت پارتی و یەکێتیش دەشکێتەوە .

حاڵی حازر یەکێتی و پارتی ، لە هەرێم دا خاوەنی سیاسەتێکی سەربەخۆ نین و جۆرە پاشکۆیەتیەکی ئێران و تورکیایان پێوە دیارە .. دیارە ئەمەش باجی ململانێی تەسکی حیزبایەتی و شەڕە کورسی دەسەڵاتە و لە کیسەی میللەتی کورد دەدرێت !! بۆیە پێویستە هێزە سیاسیەکانی هەرێمی کوردستان تا زووە بە سیاسەتی خۆیاندا بچنەوە و قەناعەت بە زەرورەتی دەساودەسکردنی دەسەڵات بێنن تا بە نەفەسێکی نەتەوەییەوە ، هێز و لەشکرێکی یەکگرتووی کوردستانی دابمەزرێت و تێکڕای کەناڵە حەیاتیەکانی هەرێم ، لەسەر بنەما و بناغەی دامەزراوەیی بنیات بنرێتەوە و هەرێم بە نەفەسێکی دیموکراتیانەی دەوڵەتڕانیەوە بەڕێوە ببرێت و ببێ بە ئەزموونێکی دەوڵەمەند بۆ ئایندەی کورد و کوردستان و لە هەرێمدا نموونەیەکی ئەرێنی ئەوتۆ پێشکەش بکەین ، کە هەرێم سەنگ و ئیحتوبارێکی سیاسی وەها پەیدا بکات کە لە هاوکێشە سیاسیەکانی ناوچەکە و دنیادا حیسابی بۆ بکرێت ..

بۆ نموونە ، کارتی بزاڤی ڕزگاریخوازی کورد لە باکوری کوردستاندا ، یەکێکە لەو کارتانەی کە کەس لە هەرێم لەپێشتر نیە ، بۆئەوەی زۆر بە جدی مامەڵەی لە گەڵدا بکات ، مامەڵەکردنی ئەرێی هەرێم لەگەڵ بزوتنەوەی ناوبراودا ، خۆی لە خۆیدا ، فاکتەرێکە بۆ کەمکردنەوەی گوشاری تورکیا لەسەر هەرێم . چونکە هەرێم تائێستا ناتوانێ کارتی هەناردکردنی وزە بۆ تورکیا ، وەکو گوشار بۆ سەر

تورکیا بەکاربەنێ . خۆ پەیماننامەی نێوان روسیا و تورکیاش سەبارەت بە دامەزراندنی بۆری گواستنەوەی غازی سروشتی لە ڕێگای تورکیاوە بۆ ئەوروپا ، دەکاتە کارێك ، ئەگەری گوشاری هەرێم ، لەڕووی هەناردەکردنی ووزەوە بۆ تورکیا ، تەواو کەم بێتەوە ، دیارە روسیا و تورکیا لەڕێگەی ئەم ڕێکەوتنە بە ناوەڕۆك ئابووری و بە شێوە سیاسیەوە پەیوەندیەکی هاوپەیمانی دەکابەرن ، هەر لایەکیان پەیامی سیاسی خۆشیان هەیە . تورکیا دەیەوێ ناتۆ مل بە ئەجنداکانی ئەو لە سوریادا بدات . روسیاش دەیەوێ بە ئەوروپا بڵێ (قرم) بەشێکە لە روسیا و نەك بە قەیرانی ئۆکرانیای دروستکراوی ئەمریکا و ناتۆ ، بگرە بە قەیرانی زۆر گەورەتریش چۆك دانادات و لە ڕێگەی ئەندامەکی زۆر هەستیاری ناتۆ وە ، لە ڕووی ئابوویەوە بەسەر دنیا و ئەوروپا دا دەکرێتەوە . کە ئەمە لە ئەنجامدا گوشاری هەرێم لەسەر تورکیا هێندە کەم دەکاتەوە کە بچێتە خانەی نەبووەوە .

باسی دووەم / 4- ئێـــــران :

ئێران یەکێکە لەو وڵاتانەی کە لەگەڵ هەرێمی کودستان و چەندین وڵاتی تردا هاوسنوورە . لەسەر کەنداوی فارسە ، گەرووی هورمزی بەدەستەوەیە ، لە ڕووی سوپایی و ئابووریەوە لە وڵاتەکانی دەوروبەری بەتواناترە ، ئەمە جگە لەوەی کە دەستایەتی لەگەڵ زلهێزەکی وەکو روسیاشدا خۆشە . "هەڵبەتە کۆماری ئیسلامی ئێران ، سەرباری ئەوەی بە خۆی و بە حوکمی هەڵکەوتە جوگرافیایەکەیەوە پێگەیەکی ستراتیژی زۆر گرنگی هەیە ، لە سەنگەی هێندە بارودۆخ و هەلومەرجی تایبەتی دەولیەوە گرینگی یە ستراتیژی و پێگە هەرەمایەتیەکەی ، هێندەی دی زیادی کردووە ، چونکە کەوتەتە نێون دوو ناوچەی چەقی جەنگی جیهانی یەوە دژی تیرۆر ، واتە نێوان عێراق و ئەفغانستان" 23.
ئێران جگە لە پێگە ستراتیژیە گرینگەکەی ، توانایەکی سوپایی گەورەشی هەیە و هەژموونی تەواوی بەسەر کەنداوی فارس دا هەیە ، و جەماوەرەکی شیعەی باشی لە زۆربەی وڵاتانی کەنداویش دا هەیە . حوزورەکی هەمەلایەنەی ئابووری ، ئاینی و سیاسی ڕاستەوخۆیشی لە عێراقدا هەیە ." هەروەها پردی پەیوەندی نێوان ئاسیای ناوەندی و ڕۆژئاوای ئاسیاشە ، کە لە ڕۆژهەڵاتەوە هاوسنووری ئەفغانستانە و لە ڕۆژئاوا وە هاوسنووری عێراقە ئەمە کردوویەتیە کارێك ڕێکەکی یەکجار گرینگ لە جەنگی جیهانی دژی تیرۆردا بگۆڕێت ، بە حوکمی ئەو پێگە جوگرافیایەی کە دەتوانێتە سەر عێراق و ئەفغانستان ، بەیە ئەمریکا ئەگەر نەیتوانی لە ڕێگای پاکستانەوە کۆمەکی لۆجستی

بگەیەنێتە ئەفغانستان ، ئەوا بۆ ئەو مەبەستە ناچارە پەنا وەبەر
ئێران بەرێت” 24.
ئێران بە گوێرەی توانا ، لایەنی پیشەسازی و کشتوکاڵی و سوپایی
فەرامۆش نەکردوە و کاری بۆ پەرەپێدانیان کردووە و جۆرە
پێشکەوتنێکی پێو دیارە … بە هەر حاڵ لێرەدا زیاتر پەیوەندی ئێران
و هەرێم مەبەستە . پەیوەندی هەرێم و ئێران لە ڕووی ئابووری و
بازرگانیەوە ، تەقریبەن هەمان پەیوەندی هەرێم و تورکیایە .
ئێرانیش وەکو تورکیا ، لە ڕێگەی لایەن و حزبێکی کوردیەوە جێ
پێیەکی بۆ خۆی کردوو□ تەوە و لەو ڕێگەیەوە ئەجندای سیاسی خۆی لە
هەرێم پیادە دکات ، کە یەکێك لەو ئەجندایە رکابەری یە لەگەڵ
تورکیادا و کارکردنە بۆ کەم کردنەوەی هەژموونی تورکیا ل□ د□ق□ری
هەرێم دا .

ئێران بە تیرێك چەندین نیشان دەشکێن□ ، ه□ق□کی سیاسەتی تورکیا لە
هەرێم دا دەکات و کۆسپی دەخاتە ڕێگا ، کورد لە سوونەی عێراق
دادەبڕێت ، تا بەرەیەك لەگەڵ سوونە دا دژی شیعە دروست نەکات ..
ئەمە جگە لەوەی ئەگەری یەکێتی کوردیش لە هەرێم دا بە تەواوەتی
دەسڕێتەوە کە ئەمە هەڕەشەیەکی پڕ مەترسیە لە ئەزمــوونی
دەسەڵاتڕانی هەرێم. دیارە تورکیا و ئێران هەریەکەیان ئامانجی
تایبەتی خۆی لە عێراقدا هەیە سەبارەت بە ئەزموونی دەسەڵاتڕانی
هەرێمیش هەگیز دۆستانە مامەڵەی لەتەکدا ناکەن ، چونکە بەخۆیان
کێشەی کوردیان هەیە و سەرکەوتنی ئەزموونی سیاسی هەرێم دەبێتە
هاندەرێك بۆ کوردی هەردوو کوردستانی باکوور و ڕۆژهەڵات . بۆیە
هەرێم لەسەرێتی زیرەکانە گەمە بەم کارتە گرینگ و هەستیارە بکات ،
تاکو وەکو هێزێکی کارا لە هاوکێشەی هێزی ناوچەکەدا حیسابی بۆ
بکرێت .

ئێران وڵا تێکی فرە نەتەوە و کەلتوورە ، جگە لە هەردوو مەزهەبی
شیعە و سوونە ، زۆر وردە مەزەبان و تیرە و تایفەی ئاینی جیاوازی
تیایە . شیعە و سووننە ، بە زەقی و ە پەنهانی کێشماکێش و
ململانێیان لە نێواندایە ، شیعە دەستیان بەسەر هەموو دەسەڵاتەکانی
ئێراندا گرتووە ، سووننە هەست بە مەغدوریە دەکەن ، ئەگەر
پشتیوانی بکرێن دەتوانن لە باری سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتیەوە
نائارامی بۆ ئێران دروست بکەن ، وەختێ نائارامی ناوخۆیی بۆ ئێران
دروست ببێ ، ئیدی نای پەرژێ بە ئاسانی پەلوپۆ بۆ دەرێی خۆی
بهاوێژێ .. واتە هەرێم دەتوانێ لە هەردوو خەتی مەزەبی و
نەتەوەیی□ش□وە گەمەی سیاسی خۆی بکات و سنوورێك بۆ تەشەنەکردنی
زێدەگاقی□کانی ئێران دابنێ ، دیارە ئەمەش بەبێ توانای ئابووری و

سوپایی پێشکەوتوو پلانی دروست و سەرکردایەتییەکی یەك دەنگ و یەك گوتار و کارامە و لێزان هەرگیز نایەتە دی .

بەشی سێهەم
نەخشە و ستراتیژیەتی سیاسەتی هەرێم

(حامد ربیع) دەڵێت : " بیرکردنەوەی ستراتیژی بریتییە لە وێناکردنی ئایندە و دانانی نەخشەیەك بۆ مامەڵەکردن لەگەڵ ئایندەدا ، بەو حیسابەی کە درێژەی ئێستا و ڕابردووە " 25 .
جا لێرەدا سەبارەت بە هەرێم و دەسەڵاتدارانی هەرێمی کوردستان پرسیار ئەمەیە ، ئاخۆ هیچ نەخشە و بیرکردنەوەیەکی ستراتیژیان هەیە ؟ پەندیان لە ڕابردوو وەرگرتووە ؟هیچ خوێندنەوەیەکی جدیان بۆ ئێستا هەیە ؟ بە چ میکانیزمێك کۆمەڵگە بەرەو ئایندە دەبەن ؟ هیچ ڕۆشنبینی یەکیان دەبارەی ئێستا هەیە تا دەربارەی ئایندە هەیان بێ ؟ هەڵبەتە واقیعی هەرێم ، لە وەڵامی ئەو پرسیارانە و زۆر پرسیاری تردا ، پێمان دەڵێت : نەخێر ، بیرکردنەوەی ستراتیژی لە ئارادا نییە ، پەند و عیبرەت لە ڕابردوو وەرنەگیراوە ، خوێندنەوەیەکی جدی بۆ ئێستا نییە ، سوود لە ئەزموونی وڵاتانی دیکە وەرنەگیراوە ، پاشاگەردانی باڵی بەسەر هەموو کایەکانی ژیانی هەرێم دا کێشاوە ، هەرێم لە هیچ ڕوویەکەوە نەبووە بەو هێزە کارایەی کە حیسابی بۆ بکرێت .
دەبوایە دەسەڵاتدارانی هەرێم بەگوێرەی نەخشە و پلانی ستراتیژی بیریان لەوە بکردایەتەوە کە چۆن کار بۆ پێش خستنی پیشەسازی و کشتوکاڵی و کایە حەیاتییەکانی دیکەی هەرێم بدرێت .
(زید الهویدی) لە بەر ڕۆشنایی پێناسەکەی (حامد ربیع) دا ، دەگاتە ئەو ئەنجامەی کە : " ڕۆشنبیری گشتی هزرڤانی ستراتیژی ، ئاستی خوێنەواری زانستی ، ئاستی تێگەیشتنی ، پەروەردە و ئەزموونە سیاسییەکانی ، ئەو نەسەقە ئایدولوژییەی کە باوەڕی پێیەتی ، تەبیعەتی ئەو دەزگاو دامەزراوەیەی کە کاری تیا دەکات ، هەلومەرجی دەور و بەرەکەی ، کە ژینگەیەکی سایکولوژی دیاری کراوی بۆ دەسازێنێ ، هەر هەموو ئەو فاکتەرانە ڕۆڵی گەورەی لە سروشتی بەرهەمی هزریی داهێنەرانەدا دەبینێ و کار لە تەبیعەت و سروشتی بیری ستراتیژی نەتەوەیی دەکات " .26
جا بەم پێوادانگە ، نەخشەی ستراتیژی لەلایەن هزرڤانانی ستراتیژییەوە دێتە داڕشتن و ئەو خەڵکانەش دەبێ هەموو ئەو مەرجانەیان تێدا بێ کە لە سەرەتا ئاماژەیان بۆ کراوە .. بەڵام لە هەرێمدا ، ئەو هزرڤانە ستراتیژیانە ، یان نین ، یان هەن و کەس هیچ بە کەڵاویان

ناپێوێ ، یان دوورن لە دەسەڵات و پرۆژە حزبیەکانی دەسەڵات ! یان لەناو دەسەڵاتدان و لە قال□بی حیزب و دەسەڵاتدراون و ناهێڵرێ مومارەسەی دەسەڵاتەکانی خۆی بکات .. بۆیە دەتوانرێ بگوترێ لە هەرێم دا هیچ بەرنامەیەکی ستراتیژی نەتەوەیی لە ئارادا نیە و سەرچۆپی بەدەستی حیزبانەوە ، حیزبیش چ حیزب ! پاشقەرۆترین حیزب ! وەك دەڵێن سەرچۆپی ب□د□یە گامێشێ هەر بۆلای کادێنی دەکێشێ ! هەڵبەتە پرۆسەی هزرینی ستراتیژی نەتەوەیی ، قارچك نیە لەخۆڕا هەڵتۆقێ ، بۆئەوەی بە جوانی بخەمڵێ و گ□□□□ ب□ب□ ، دەبێ بەلای کەمەوە بە "سێ قۆناغدا تێ بپەرێت ، قۆناغی یەکەم : کۆکردنەوەی هزر و بیرانە ، قۆناغی دووەم : داڕشتنی بیرەکانە ، قۆناغی سێیەم : نرخاندن و هەڵسەنگاندنی بیرەکانە"27 .

جا ئەم جۆرە بیرکردنەوە ستراتیژیانە ، نەك هەر لە ناوەندی حیزبی و بەناو سیاسیەکانی هەرێم دا نیە ، بگرە لە زانکۆکان و دام و دەزگا بەناو ئەکادیمیەکانیش دا یان هەر نیە یان بەجۆرێ حیزبێنراوە لە نرخی نەبوودایە .

" هەر پلانێکی ستراتیژی نەتەوەیی دەبێ ڕۆشنبینی ڕوون و ڕەوانی دەربارەی ئەم خاڵانە هەبێ :

1- چەمك و مانای پلانی ستراتیژی نەتەوەیی .

2- تایبەتمەندی و خەسڵەتەکانی پلانی ستراتیژی .

3- بایەخ و گرینگی پلانی ستراتیژی .

4- سیما گشتیەکانی پلانی نەتەوەیی .

5- دیاریکردنی دەوری س□□رکردایەتی ستراتیژی لە کاراکردن و چالاکاندنی پرۆسەی پلانی ستراتیژی.

6- دەست نیشانکردنی تەبیعەتی پەیوەندی نێوان پرۆسەی بیرکردنەوە و هزرینی ستراتیژی و پرۆسەی پلان و نەخشەدانانی سراتیژی" 28 .

جا چونکە هەرێم لە بواری سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتیەوە ، نەخشە و پلانی ستراتیژی نەتەوەیی نیە ، بۆیە ناتوانێ ئەو ڕۆڵە کارایەی هەبێت کە پێویستە لە ناوچەکەدا بۆ خۆی هەی بێت . هیزێك بێت ، هاوکێشە سیاسی و ئابووریەکانی ناوچەکە بە قازانجی خۆی بگۆڕێت ، بە پێچەوانەوە وەکو پارسەنگ بۆ ڕاستکردنەوە و هاوسەنگ کردنەوەی ململانێ و کێشماکێشی هێزە دەرەکی و هەرێمایەتیەکان بەکار دەبرێت و چونکە خاوەنی بیر و نەخشەی ستراتیژی نەتەوەیی نیە ، بە ئاسانی شەڕی خەڵکی دێنێتە ناو ماڵەکەی خۆی و زۆر جار پێ بزانێ یان نەزانێ بە وەکالەت شەڕی ئەوان دەکات و ماڵی نەتەوەیی خۆی وێران دەکات و ماڵی ئەوان ئاوەدان دەکاتەوە .

ڕەنگە هەندێ کەس ، بەتایبەتی لە نووس□□رانی هەواداری حیزبە دەسەڵاتدارەکان بەم بۆچوونانە ناقایل بن ، بە بۆچوونی

ڕەشبینانەی بزانن ، پێیان وابێ هەرێم لە ڕووی جیۆپۆلەتیك و ئابوورییەوە پێگەیەکی حیساب بۆکراوی هەیە و هاوسەنگی هێزی لە دەڤەرەکەدا ڕاگرتووە .. هەڵبەتە ئەو خەڵکانە ئازادن چۆن بیر دەکەنەوە ، بەڵام واقیعی هەرێم ئەوەمان پێ دەڵێت کە لە ڕووی ئابوورییەوە زۆر لە پاشە و لەوپەڕی پاشاگەردانی و فرەخاوەنی دایە ، لە ڕووی سەربازییەوە ، هێزێکی فشەڵی تەقلیدی میلیشاییە و چەکی هەرەباوی تفەنگە ! لە ڕووی سیاسییەوە گوتاری یەکگرتووی نەتەوەیی نیە ، لە ڕووی ئیداری و حکومەتدارییەوە ، هێشتا بەدەم شیرپەنجە کوشندەی پەنجا بە پەنجا حیزبیەکەوە دەناڵێنێ ، ئیدی ئەم هەرێمە گێج و ئیفلیجە چۆن دەتوانێ لەم هێزاییانە بێ پێشینەیەی سەدەی بیست و یەکەمدا ڕۆڵی خۆی دەربکات ، نەخوازەڵا بەم ئەقڵییەتە حیزبیە تەسکەوە ، کە وەکو مۆریانە داوییەتیە گیانی نەتەوەی کورد .

نوسینی : نجم الدين فارس حسن
بکالوریوس لە زانستە ڕامیاریەکان
ئــــــــازاری 2015

سەرچاوەی پەراوێزەکان :

1- هـادي قبيسـي ، السـياسة الخارجيـة الامريكيـة بيـن مدرسـتين : المحافظية الجديدة و الواقعية ، الدار العربية للعلوم ناشرون ، عين التينة – شارع المفتي توفيق خالد ، بناية الريم ، الطبعة الاولى ، 2008 ، ص25

2- ريتشارد ليتل ، توازن القوى فى العلاقات الدولية – الاستعارات و الاساطير و النماذج ، ترجمة (هانى تابري) ، دار الكتاب العربي ، بيروت ، لبنان ، 2009 ، ص 112 .

3- بير بيارنيس ، القرن الحادي والعشرون لن يكون امريكيا ، ترجمة: مدني قصري ، المؤسسة العربية للدراسات و النشر، بيروت ، لبنان، 2003، ص38 .

4- بير بيارنيس ، القرن الحادي والعشرون لن يكون امريكيا ، ترجمة: مدني قصري ، المؤسسة العربية للدراسات و النشر، بيروت ، لبنان، 2003، ص119

5- هـادي قبيسـي ، السـياسة الخارجيـة الامريكيـة بيـن مدرسـتين : المحافظية الجديدة و الواقعية ، الدر العربية للعلوم ناشرون ، عين التينة – شارع المفتي توفيق خالد ، بناية الريم ، الطبعة الاولى ، 2008 ، ص29-30

6-دكتور محمد السيد سليم ، تطور السياسة الدولية فى القرنين التاسع عشر و العشرين ، جمهورية مصر العربية ، دار الفجر الجديد

للنشر و التوزيع ، طبعە الثانية ، 2004 ، ص 73
7-ماجد احمد زاملي ، (الحوار المتمدن) ، العدد 2286 ، 2011، المحور، مواضيع و ابحاث سياسية (توازن القوى الدولية) .
* سوودم لە (مجلە دراسات استراتيجيە) وەرگرتووە كە (مركز الامارات للدراسات و البحوث الاستراتيجيە) ، عدد 129 ، طبعە 2008 ، أبوظبي .
8- فوزي حسن حسين ، التخطيط الاستراتيجي للسياسة الخارجية و برامج الامن القومي للدول (الولايات المتحدة الامريكية نموذجا) ، مكتبة مدبولي ، القاهرە ، ط 1 ، 2013 ، ص335
9- فوزى حسن حسين ، التخطيط الاستراتيجي للسياسة الخارجية و برامج الامن القومي للدول (الولايات المتحدة الامريكية نموذجا) ، مكتبة مدبولي ، القاهرة ، ط 1 ، 2013 ، ص335-336
10-مصطفى علوي سيف / مجلة دراسات استراتيجية ، مركز الامارات للدراسات و البحوث الاستراتيجية ، عدد 129 ، الطبعة 2008 / أبوظبي ، دولة الامارات العربية المتحدة ، ص 81 .
11- فوزى حسن حسين ، التخطيط الاستراتيجي للسياسة الخارجية و برامج الامن القومي للدول (الولايات المتحدة الامريكية نموذجا) ، مكتبة مدبولي ، القاهرة ، ط 1 ، 2013 ، ص 142).
12- مصطفى علوي سيف / مجلة دراسات استراتيجية ، مركز الامارات للدراسات و البحوث الاستراتيجية ، عدد 129 ، الطبعة 2008 / أبوظبي ، دولة الامارات العربية المتحدة ، ص 81 .
13- Foreign Affairs عن شؤون السياسية ، (توازن القوى فى الشرق الاوسط – نهج اميركا الجديد ، ترجمة (ليندا سكوتي) ، الاحد 3/11/2013 .
14- فوزى حسن حسين ، التخطيط الاستراتيجي للسياسة الخارجية و برامج الامن القومي للدول (الولايات المتحدة الامريكية نموذجا) ، مكتبة مدبولي ، القاهرة ، ط 1 ، 2013 ، ص 72).
15- فوزي حسن حسين ، التخطيط الاستراتيجي للسياسة الخارجية و برامج الامن القومي للدول (الولايات المتحدة الامريكية نموذجا) ، مكتبة مدبولي ، القاهرة ، ط 1 ، 2013 ، ص 331).
16- ريتشارد ليتل ، توازن القوى فى العلاقات الدولية – الاستعارات و الاساطير و النماذج ، ترجمة (هاني تابري) ، دار الكتاب العربى ، بيروت ، لبنان ، 2009 ، ص 112 .
17- هەمان سەرچاوەی پێشوو ، ل 154 .
18-هەمان سەرچاوەی پێشوو ، ل 159 .
19- هەمان سەرچاوەی پێشوو، ل 230 .
20- هەمان سەرچاوەی پێشوو، ل 231 .

21-هەمان سەرچاوەی پێشوو ، ل 248 .

22- هەمان سەرچاوەی پێشوو ، ل 159 .

23- فوزي حسن حسين ، التخطيط الاستراتيجي للسياسة الخارجية و برامج الامن القومي للدول – الولايات المتحدة الامريكية نموذجا . مكتبة مدبولي ، القاهرة ، ط 1 ، 2013 ، ص111) .

24- هەمان سەرچاوەی پێشوو ، ل 112

25- -فوزي حسن حسين ، التخطيط الاستراتيجي للسياسة الخارجية و برامج الامن القومي للدول – الولايات المتحدة الامريكية نموذجا . مكتبة مدبولي ، القاهرة ، ط 1 ، 2013 ، ص 39

26- هەمان سەرچاوەی پێشوو ، ل 43

27 -هەمان سەرچاوەی پێشوو ، ل 46

28- هەمان سەرچاوەی پێشوو ، ل 73